

TARTU ÜLIKOOL
Filosoofiateaduskond
Ajaloosakond
Uusima aja ajaloo õppetool

Kaarel Kesamaa

Eesti Vabariigi

eksport Ühendkuningriiki

aastatel 1918–1929

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Jaak Valge

Tartu 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
Uurimisülesanne	3
Historiograafia.....	5
1.EESTI VABARIIGI JA ÜHENDKUNINGRIIGI MAJANDUSLIK OLUKORD NING POLIITILISTE JA KAUBANDUSLIKE SUHETE TEKKIMINE.....	9
1.1.Ühendkuningriigi ja Eesti poliitilised suhted aastatel 1918–1929.....	9
1.2.Eesti Vabariigi majanduslik olukord aastatel 1918–1929.....	10
1.3. Ühendkuningriigi majanduslik olukord aastatel 1918–1929.....	12
1.4. Eesti Vabariigi ja Ühendkuningriigi vahelised kaubandussuhted.....	14
1. EESTI EKSPORT ÜHENDKUNINGRIIKI.....	16
2.1.Või.....	16
2.2. Lina.....	19
2.3 Peekon.....	21
2.4. Metsa- ja metsatöösadused.....	23
KOKKUVÕTE.....	29
SUMMARY.....	32
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS.....	34
Publitseeritud allikad.....	34
Statistikakogumikud.....	34
Õigusaktid.....	34
Arhiivid.....	34
Perioodilised väljaanded.....	35
Kasutatud kirjandus.....	35
LISAD.....	38

SISSEJUHATUS

Uurimisülesanne

Riigid on tegelenud ja tegelevad kaubavahetusega, kuna tootmisressursid on jaotunud ebaühtlaselt ning väliskaubandusega on võimalik seda leevendada. Kaubavahetus eri piirkondade vahel on alguse saanud tuhandeid aastaid tagasi, kui asuti vahetama ühes regioonis valmistatavaid esemeid ja olemasolevaid loodusressursse teises piirkonnas leiduvate ja produtseeritavate vastu. Läbi ajaloo muutus järjest olulisemaks ka arusaam, et toota tasub ainult seda, mille valmistamiseks on võrreldes konkurentidega soodsad eeldused ning sellisel juhul toodeti rohkem kui siseriiklikult tarbiti ja ülejääk eksporditi. Maailma arengu käigus on kaubavahetus ainult hoogustunud ning väliskaubandusel on tähtis roll poliitika programmides, mille otseseks väljundiks on riigi poolt sõnastatud väliskaubanduspoliitika põhimõtted. Viimane hõlmab nii väliskaubandust soodustavaid¹ kui ka piiravaid² meetmeid, mille suhe määrab ära väliskaubandusliku aktiivsuse.

Väliskaubanduse bilanss on kaupade sisse- ja väljaveo summade vahekord riigis kindla perioodi vältel³. Pikemas perspektiivis pole negatiivne bilanss ohtlik, kuna välismaal saadakse rikkamaks ning riigi kaup muutub odavamaks ja seega pikas perspektiivis on sellel omakorda tasakaalustav faktor. Majandusele on ohtlik negatiivse bilansi tekkimine laenu võtmise arvelt. Lisaks viitab väliskaubanduse kogumaht rohkem integreeritumale rahvusvahelisele majandusele ja paremale tööjõujaotusele. Väikese turu negatiivseks küljeks on raskus saavutada kuluefektiivsus⁴. Avatud ja suurem majandusruum kaitseb väikest riiki sisemiste šokkide eest, kuid seevastu ollakse tundlikumad ka suure majandusruumi enda šokile.

Suurriik mõjutab väikeriiki monetaarpoliitika kaudu⁵. Esimese maailmasõja ajal, aga ka sõjajärgse ümberstruktureerimise perioodil ei saanud tasakaalustatud riigieelarvest majanduspoliitika peaesmärgina käsitleda. Paberraha seotus kullaga kadus, sest seda trükiti eelarvedefitsiidi finantseerimiseks pidevalt juurde. Kullastandardit enam endisel kujul taastada ei õnnestunud, kuigi maailmakaubandus 1926–1928 mõneti stabiliseerunud monetaarsüsteemi alusel oluliselt kasvas.⁶ Majanduslike raskuste veeretamiseks

¹ Näiteks vabakaubanduslepingud

² Näiteks tollid

³ Eamets, Raul; Kaasa, Anneli; jt. Sissejuhatus majandusteooriasse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda 2005, lk 332.

⁴ Türk, Vambola. Turumajanduse alused: Metoodiline õpperaamat. Tartu: Vambola Türk 1997, lk 118–120.

⁵ Lubik, A. Thomas. Industrial Structure and Monetary Policy in a Small Open Economy. Department of Economics: The Johns Hopkins University 2003, lk 1–3.

⁶ Reiljan, Janno; Vissak, Tiia. Välismajanduse monetaarne teooria. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda 2001, lk 325–326.

kaubanduspartnerite kanda püüti oma vääringu devalveerimisega eksporti stimuleerida ja importi piirata. Väikeriigi ettevõtete toodang on tugevasti seotud suurriigi turuga ning seetõttu ollakse sealsetest otsustest ka mõjutatav ja piisavalt mahuka väliskaubanduse korral väikeriigi majandussükkel kohaneb suurriigi omaga. Sellist trendi võis kohata ka Eesti Vabariigis, kuna omati tihedaid kaubanduslikke suhteid Saksamaa ja Ühendkuningriigiga. Väärrib märkimist Ühendkuningriigi ülekaal Eesti kaupade eksportimisel ning Saksamaa esikoht Eestisse importimises⁷.

Iga riik vajab majanduse arenguks kindlat eksporditurgu ning töös antud perioodil hakkas selleks kujunema Ühendkuningriik. Riigi Statistika Keskbüroo poolt väljaantud „Eesti majanduse“ definitsiooni kohaselt peeti 1920. aastatel ekspordiks ehk väljaveoks kõiki oma maa saadusi, mis veeti välja välisriikidesse müügiks või turustati välisriikidesse ning veeti neisse täiendavaks ümbertöötlemiseks, aga samuti välismaa kaupu, mis toodi sisse välisriikidest täiendavaks ümbertöötlemiseks, v.a. transiitkaubad. Algandmed väliskaubanduse arvestuseks saadi tolliametilt väljavõtete näol kaubarevideerimise aktidest.⁸ Eestis oli suurem osa tööjõust hõivatud põllumajandussektoris ning siseriiklik tarbimine ei suutnud põllumajandussektori toodangut rahuldada⁹. Seega väljalasketoodangu ning siseriikliku tarbimise suhe nõudis Eesti ettevõtjate poolt valmistatud toodangu realiseerimist välisurgudel, mille nimel hakkas poliitiline ringkond tegutsema juba enne *de iure* iseseisvuse saavutamist. Eesti peamised kaks eksportartiklit olid põllumajandussaadused ning eelkõige puidutööstuses vajalik toormaterjal.

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletakse Eesti eksporti Ühendkuningriiki aastatel 1918–1929. aasta majanduskriisini, mille mõjul vähenes järsult rahvusvaheline kaubandus ning revideeriti ja muudeti kaubanduses valitsenud põhimõtteid. Eesti-Ühendkuningriigi kaubandussuhete paremaks mõistmiseks on kirjeldatud lühidalt ka Eesti-Ühendkuningriigi poliitilisi suhteid ja majanduslikku olukorda. Töös ei käsitleta transiiti läbi Eesti Vabariigi territooriumi ning samuti ei puudutata Ühendkuningriigi investeringuid Eestisse. Uurimistöö koosneb sissejuhatuses, kahest peatükist, kokkuvõttest, lisadest, kasutatud allikatest ja kirjandusest. Esimeses peatükis antakse ülevaade Ühendkuningriigi ja Eesti Vabariigi omavahelise poliitilis-majandusliku suhtlemise algusest ja kujunemisest. Peatüki pearõhk on selgitada mõlema riigi majanduslikku olukorda pärast Esimest maailmasõda. Teise peatüki eesmärgiks on anda ülevaade Eesti ekspordist Ühendkuningriiki, mis sisaldab tähtsamate

⁷ Arvutusalus: lisa nr. 8–9.

⁸ Riigi Statistika Keskbüroo. Eesti Majandus. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1. vihk (1924)–21. vihk (1939).

⁹ Janusson, J; Joa, H; Krepp, E; Rannes, A; Asper, V; Reiman, H. Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts 1937, lk 23–24.

kaubagruppide kirjeldusi ja eksporditud kaubakoguste üldjoontes suurenemist või vähenemist ning selle mõjust Eesti majandusele.

Historiograafia

Esimese iseseisvuse aastate kirjandusest toon esile Juhan Janussoni kirjutatud „Karjamajanduse ja karjasaaduste turg välismail ja Eestis“, mis võtab kokku karjasaaduste tootmise Eestis ja annab ülevaate Ühendkuningriigi turu olukorrast 1920. aastatel ning seega on võimalik saada väärtuslikku informatsiooni karjasaaduste ekspordi kohta¹⁰. Janusson andis 1932. aastal välja raamatu „Eesti majanduslik areng“, kus antakse ülevaade põllumajandusest, tööstusest, kaubandusest ja transpordist, rahandusest, krediidist ja tööhõivest. Positiivselt saab esile tuua võimaluse hinnata Eesti põllumajanduse ja puidutööstuse ekspordivõimekust. Negatiivsemaks küljeks on majandusarengule hinnangu mitteandmine, mis jätab teose kohati ainult statistiliseks.¹¹ 1937. aastal ilmus Janussoni ja teiste autorite koostööl „Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail“, mille majanduslik analüüs on sügavam kui eelmisel teosel ning lisaks kirjeldab ka kaubavahetuse üldist situatsiooni, mistõttu on võimalik hinnata väliskaubanduse dünaamikat, struktuuri, geograafiat, väliskaubanduse käivet ja hindade kujunemist.¹² Abi antud uurimustöö kirjutamiseks sain ka 1934. aastal riikliku tellimustööna ilmunud „Valitsusasutuste tegevus 1918–1934“, milles on olemas ministeeriumite olulisemad saavutused ja majanduse üldine olukord antud perioodil.¹³

Nõukogude kirjandusest Ühendkuningriigi-Eesti majandusliku läbikäimise kohta adekvaatsed teosed puuduvad, kuna teoste peardhk on imperialistlike riikide kurjusel ja viimaste kahjulikkusel väikeriigi majandusele. 1979. aastal ilmus Otto Karma, Valner Krinali, Felix Sauksi ja Herbert Ligi raamat „Eesti NSV majandusajalugu: kõrgkooliõpik kaubandusökonoomika, majandusküberneetika, rahanduse ja krediidi, raamatupidamise ning tööstuse planeerimise erialal“, mis ei oma piisavalt loogilisi seletusi majandusolukorrale Eestis. Raamatus tuuakse esile Ühendkuningriigi kui ekspluaterija kahjulikkus Eestile ning peetakse vajalikuks sellest rõhumisest vabaneda.¹⁴ Nõukogude Eestis ilmus ka Õie Elango „Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabiilsatsiooni aastail (1925–1929)“. Raamatu miinuseks on järelduste tegemine lähtudes nõukogude ideoloogia seisukohast ning seetõttu rõhutatakse

¹⁰ Janusson, Juhan. Karjamajandus ja karjasaaduste turg välismail ja Eestis. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo väljaanne 1928.

¹¹ Janusson, J. Eesti majanduslik areng. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo väljaanne 1932.

¹² Janusson, J. jt. Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail.

¹³ Riigikantselei. Valitsusasutuste tegevus 1918–1934. Tallinn: Riigi Trükikoda 1934.

¹⁴ Krinal, Valner; Karma, Otto; Sauks, Felix; Ligi, Herbert. Eesti NSV majandusajalugu: kõrgkooliõpik kaubandusökonoomika, majandusküberneetika, rahanduse ja krediidi, raamatupidamise ning tööstuse planeerimise erialal. Tallinn: Valgus 1979.

imperialistlikele¹⁵ riikidele odavate toidukaupade ja toorainete müümise kahjulikust majandusele.¹⁶

Taasiseseisvunud Eesti Vabariigis on ilmunud mitmeid silmapaistvaid teoseid. Märkatava panuse on andnud Maie Pihlamägi, kelle teosed „Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940“ ja „Eesti industrialiseerimine 1870–1940“ annavad põhjaliku ülevaate Eestis toimunud majanduslikest muudatustest ning Ühendkuningriigi-Eesti kaubanduslikest suhetest. Esimene teos omab hindamatut väärtust ekspordi-impordi kirjeldamise seisukohalt, kuna on ainuke nii kokkuvõtlik, kuid sellele vaatamata informatiivne teos Eesti-Ühendkuningriigi kaubavahetusest. Peamiselt rõhutab Pihlamägi Ühendkuningriigi turu olulisust Eesti põllumajanduse arengule.¹⁷ Teine teos kirjeldab Eesti tööstuse olukorda ning saab vajalikku lisateavet Ühendkuningriigi rollist Eesti tööstuses, kuid paraku on vähe puudutatud väliskaubandust ja teoses on pigem kirjeldatud Londoni investeringuid Eesti tööstusesse¹⁸. Stockholmis ilmus 1994. aastal Anu Mai Kõlli „Peasants on the World Market: Agricultural Experience of Independent Estonia, 1919–1939“, kus pearõhk on Eesti põllumajanduse arengul ja põllumajandussaaduste ekspordil. Selles käsitletakse maareofrmi taustal Eesti põllumajanduse tootmises toimunud muutusi, mis lõpuks võimaldasid oma toodanguga maailmaturule minna ning kirjeldab põllumajanduslike ühistegevuslike organisatsioonide osa eksporditoodangu suurendamisel ja turustussüsteemi kujundamisel.¹⁹ Sügaval stagnatsiooniajal valmis Otto Karma „Eesti Vabariigi majanduspoliitika. Kaks aastakümnet 1919–1939“, mis jäi küll oma ajal avaldamata, kuid ilmutati Karma kolleegide poolt kaasajastatuna siiski 1999. aastal. Teose pealkiri on petlik ning korraliku ülevaate andmise asemel riigi üldisest majanduspoliitikast keskendub töö vaid üksikutele majanduspoliitilistele küsimustele ning üldistuste tegemine on pigem erand. Otto Karma on tuntud tööstusajaloolasena ning seetõttu on tema teoses peamiselt rõhku pööratud erinevate suundade võitlusele tööstuses. Samal ajal põllumajandusest ja kaubandust on räägitud minimaalselt.²⁰

Välismaa autoritest toon esile kaht teost. Esimeseks neist on Merja-Liisa Hinkkanen-Lievoneni raamat „British Trade and Enterprise in the Baltic States“. Teos käsitleb Ühendkuningriigi majandus- ja kaubandussuhted Balti riikidega, kuid seda Londoni

¹⁵ Ühendkuningriik, Saksamaa ja Ameerika Ühendriigid

¹⁶ Öie, Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabiilsiooni aastail (1925–1929). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1958.

¹⁷ Pihlamägi, Maie. Väikeriik maailmaturul: väliskaubandus 1918–1940. Tallinn: Kirjastus Argo 2004.

¹⁸ Pihlamägi, M. Eesti industrialiseerimine 1870–1940. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus 1999.

¹⁹ Kõll, Anu Mai. Peasants on the World Market: Agricultural Experience of Independent Estonia, 1919–1939. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 14 1994.

²⁰ Karma, O. Eesti Vabariigi majanduspoliitika. Kaks aastakümnet 1919–1939. Tallinn: Umara 1999.

vaatenurgast ning seetõttu saab vajalikku lisainformatsiooni nende välispoliitilistest seisukohtadest Baltimaade kohta. Raamatu raskuskeskmeks on Ühendkuningriigi, Prantsusmaa ja Saksamaa võitlus saamaks kontrolli Baltikumi turu üle ning soovist selle abil pääseda Vene SFNV turule.²¹ Teiseks märkimisväärseks teoseks on John Hideni ja Patrick Salmoni rikkalikul allikmaterjalil põhinev uurimus „The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia & Lithuania in the Twentieth Century“, mis on pühendatud Baltimaade omariikluse sünnile ning nende välispoliitika tugevate ja nõrkade külgede analüüsile kahe maailmasõja vahelisel perioodil²².

Uurimustöö kirjutamiseks saab statistilist abi antud temaatikal ilmunud publitseeritud allikatest. 1921–1922 aastate kaubavahetuse kohta ilmus Riigi Statistika Keskbüroo poolt 1923. aastal „Eesti majandus. Väliskaubandus“, kus on kahjuks puudu kaubavahetuse andmed kaubaartiklite ja riikide järgi²³. Vajalikke andmeid saab lugeda Riigi Statistika Keskbüroo poolt kord aastas välja antud kogumikust „Eesti Majandus“, kust saab informatsiooni kaupade kogumahust, väärtustest kaubaartiklite ja riikide järgi aastatel 1923–1938²⁴. Lisaks saab üldistatuid andmeid kaubavahetusest ülalpool mainitud asutuse poolt ilmunud statistikakogumikust „Eesti arvudes 1920–1935“²⁵. Informatsiooni väliskaubanduse dünaamika kohta pakub ka kuukiri „Eesti Statistika“, milles on kasulikku teavet tollitariifide ja kaupade hindade muutuste kohta²⁶. Põllumajandustoodete ekspordi kohta leiab statistikat väljaandes „Eesti põllumajandus. Statistiline aastaraamat“, kus andmed on kogutud põllumajanduslike korrespondentide võrgu, Põllutööministeeriumi, Metsade Peavalitsuse ja Põllumeeste Keskseksi abiga.²⁷ Teiseks abistavaks teoseks on tollase Põllutööministeeriumi väljaantud „Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaama aastaraamat“, mille andmed on saadud piimatalituste omanike poolt tehtud aruannetest.²⁸ Eesti-Ühendkuningriigi kaubandus- ja majandussuhete õiguslike aktide tekste on võimalik leida Riigikogu protokollide ja õigusaktide kogust Riigi Teataja²⁹. Lisaks kasutan oma töös ka tollase ajakirjanduse arvamusaluseid. Töös on oma roll ka arhiivimaterjalidel. Olulisemaks siin on Eesti

²¹ Hinkkanen-Lievonen, Merja-Liisa. *British Trade and Enterprise in the Baltic States*. Helsinki: Studia Historica 14 1984.

²² Hiden, John; Salmon, Patric. *The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia & Lithuania in the Twentieth Century*. New York: Longman Publishing 1991.

²³ Riigi Statistika Keskbüroo. *Eesti Majandus. Väliskaubandus 1921 ja 1922. aastad*. Tallinn: Riigi Trükikoda 1923.

²⁴ *Väliskaubandus* 1. vihk (1924)–21. vihk (1939).

²⁵ Riigi Statistika Keskbüroo. *Eesti arvudes 1920–1935*. Tallinn: Riigi Trükikoda 1937.

²⁶ Riigi Statistika Keskbüroo. *Eesti Statistika: kuukiri*. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo 1922–1940.

²⁷ Riigi Statistika Keskbüroo. *Eesti põllumajandus. Statistiline aastaraamat*. Tallinn: Riigi Trükikoda 1923–1940.

²⁸ Põllutööministeerium. *Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaama aastaraamat*. Tallinn: Riigi Trükikoda 1924 (1926)–1939 (1940).

²⁹ *Riigi Teataja*. Tallinn: Kohtuministeerium 1918–1940.

Riigiarhiivis säilitatavad Välisministeeriumi (fond 957), Kaubandus-Tööstusministeeriumi (fond 73), Majandusministeeriumi (fond 969) ja Eesti välissaatkondade (fond 1581) fondid, mis sisaldavad dokumente läbirääkimiste kohta kaubanduslepingute sõlmimiseks ning kirjavahetusi välisesindustega, mis annavad ülevaate Eesti tööst kaupadele turu leidmisel ja kindlustamisel. Fondid pakuvad informatsiooni ka Eesti majandusringkondade suhtumisest riiklikku kaubanduspoliitikasse.

1. EESTI VABARIIGI JA ÜHENDKUNINGRIIGI MAJANDUSLIK OLUKORD NING POLIITILISTE JA KAUBANDUSLIKE SUHETE TEKKIMINE

1.1. Ühendkuningriigi ja Eesti poliitilised suhted aastatel 1918–1929

Eesti iseseisvus pärast 1918–1920 toimunud Vabadussõda Vene Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigiga³⁰. Eesti üritas leida juba konflikti ajal Euroopa suurriikide hulgast liitlast, kes toetaks poliitiliselt habrast iseseisvuse püüet ning aitaks läbi kaubanduslike tehingute väikeriiki majanduslikult. Liitlaseks loodeti saada Ühendkuningriik. Kokkuleppeliselt loetakse Ühendkuningriigi ja Eesti Vabariigi diplomaatiliste suhete alguseks tollase Eesti diplomaadi Ants Piibu teenistusse nimetamise algust 24. veebruaril 1918³¹. Eesti poliitiline ringkond nägi Ühendkuningriigi toetuses võimalust kindlustada riigi välispoliitilist olukorda. Ühendkuningriik ei tõtanud Eestit *de iure* tunnustama. Ühendkuningriigi Välisministeerium ja samuti Londoni esindajad Baltimaades arvasid, et tunnustuse andmiseks pole veel sobiv aeg³². Balti riikide iseseisvumist hakati siiski järjest tõsisemalt kaaluma ning pärast pikaajalist diplomaatilist tööd tunnustasid Euroopa suurriigid, sealhulgas Ühendkuningriik, Eestit lõpuks *de iure* 1921. aasta jaanuaris³³.

Ühendkuningriigi toetus Eestile Vabadussõjas tekitas poliitikutele illusiooni Eesti alatisest olulisusest Londonile. Pärast tormilisi sündmusi Baltimaades aastatel 1918–1919, mil Ühendkuningriik oli pidevalt huvitatud Balti riikides toimuvast, siis 1920. aastate algusperioodil huvi vähenes³⁴. London andis juba 1920. aastate alguses Eesti valitusele mõista, et Vabadussõjaga analoogse olukorra tekkimisel enam oma laevastikku Tallinna alla saata ei kavatseta³⁵. Ühendkuningriik kartis võimalikku konflikti Vene SFNV-ga Baltimaade pärast ning seetõttu üritati viimastest pigem poliitiliselt distantseeruda.

Balti riikide iseseisvuse välispoliitiliseks kindlustamiseks oli püüd luua lähemate naaberriikide liit. Balti liidu loomise katseid olid nii London kui Pariis üldiselt toetanud. Mõlemad lootsid selles tekkivas ühenduses omada mõjuvõimu. Seetõttu Prantsusmaa soovis,

³⁰ Vene SFNV oli Nõukogude Venemaa ametlik nimetus aastatel 1918 kuni uue 1937. aasta konstitutsiooni vastuvõtmiseni.

³¹ Medijainen, Eero. Eesti välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940. Tallinn: Eesti Entsüklopeedia Kirjastus 1997, lk 105.

³² Hiden, J; Salmon, P. The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia & Lithuania in the Twentieth Century, lk 43.

³³ Medijainen, E. The Republic of Estonia 1918–1940. Tallinn: Eesti Instituut 2001, lk 9.

³⁴ Hinkkanen-Lievonen, M.-L. British Trade and Enterprise in the Baltic States, lk 11.

³⁵ Eesti ajalugu. VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa 2005, lk 112–113.

et see loodaks Poola osavõtul, kuid Ühendkuningriik pooldas väikest Balti liitu Eesti-Läti-Leeduga³⁶. Ühendkuningriigi initsiatiivil 1925. aastal toimunud Locarno protsessil oli otsene mõju Balti riikidele, kuna alates sellest hetkest loobuti ühistest tagatislepingutest ja võeti kurss regionaalsetele liitudele³⁷. Seejärel üritasid Baltimaad meeleheitlikult elustada edutult erinevaid Balti liidu ideid. Protsessi jooksul sai Eesti poliitikutele reaalsuseks tõsiasi, et Ühendkuningriik ei garanteeri Balti riikide iseseisvust.

1.2. Eesti Vabariigi majanduslik olukord aastatel 1918–1929

Sõja-aastail hävisid mitmed tööstusettevõtted, põllumajanduse tootmismahud olid märkimisväärselt vähenenud ning valitses kütteainete ja toiduainete puudus. Olukord hakkas paranema 1919. aastal, mil USA asus likvideerima oma varustusladusid Euroopas. Eesti esindajad võtsid ühendust Ameerika Abiandmise Administratsiooniga, kust loodeti saada peamiselt toiduaineid. Aastatel 1919–1920 osteti võlgu toidu- ja tarbekaupu Ameerika Ühendriikidelt „Revalise“³⁸ kaudu 12 miljoni dollari eest.³⁹ Samal ajal ostis Eesti Riigi kaubaagentuur ka Briti valitsuselt kaitseväge ja kodanike varustamiseks nisu-, rukki-, odra ja kaerajahu, suhkrut, nisu, kaera ja ube kokku 310 tuhande naelsterlingi väärtuses⁴⁰. Põllumajanduses hakkas olukord paranema 1919. aasta sügisel, mil suudeti anda üle mitme aasta jälle esimene Eesti vajadusi kattev saak. Eesti oli oma olemuselt agraarmaa ning tähtsaks kujunesid küsimused maast, kuna selle otstarbekas kasutamine võis edaspidi parandada oluliselt rahva elujärge.

Eesti valitsuse poolt tehtud reformidest oligi kahtlemata suurima ulatusega maareform, mis taotles enne Eesti iseseisvust domineerinud suurmaapidamise likvideerimist ning selle asendamist väikemaapidamisega. 10. oktoobril 1919 Asutavas Kogus vastu võetud maaseadus pani aluse maaomandisuhete radikaalsele muutumisele ning selle seaduse alusel võõrandati ning arvati riikliku maafondi 1065 mõisa maad koos elusa ja eluta inventariga. Maaseaduses lahtiseks jäänud kompensatsiooni maksmine reguleeriti 1926. aasta 5. märtsi seadusega.⁴¹ Reformiga leevendati oluliselt kohapeal valitsenud maanälga, vähendati sotsiaalseid pingeid ning pandi alus põllumajanduse tootlikkuse tõusuks ja Eesti muutmiseks ekspordivõimeliseks agraarmaaks.

³⁶ Hiden, J; Salmon, P. *The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia & Lithuania in the Twentieth Century*, lk 63.

³⁷ Medijainen, E. *Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934*. Tartu: TÜ Ajaloo- ja Rahvastikuteaduse labor 1991, lk 12–13.

³⁸ USA sõjaväe likvidatsioonikomisjon Prantsusmaal võis USA Senati otsusest lähtuvalt müüa riiklikest ladudest kaupa ainult erafirmadele. Selleks loodi Eestis osühing „Revalis“.

³⁹ Medijainen, E. *Economic aspects of the US de jure recognition of the Baltic States in 1922*. *Journal of the Humanities and Social Sciences*.–2012, nr. 1, lk 28–31.

⁴⁰ Valitsusasutuste tegevus 1918–1934, lk 119.

⁴¹ Pool, J. Theodor. *Maauuendus Eestis ja selle tulemusi*. Tartu: Tartu Ülikool 1993, lk 10–12.

Põllumajanduse ekspordivõimekuse tõstmine nõudis esmalt kapitali kaasaegsete talude ehitamiseks. Selle suunaliste investeeringute tegemiseks rajati 1926. aastal Eesti Maapank, millest oli kasu ulatuslike ümberkorralduste elluviimiseks⁴². Eesti talumehed soetasid uusi tööloomi ja masinaid. 1920. aastal oli hobuseid 167 000, siis aastaks 1927 oli arv suurenenud 230 000 ning masinate koguväärtus suurenes 1260 miljonilt margalt 2269 miljoni margani aastal 1929⁴³. Loomakasvatustoodang arenes põllundustoodangust kiiremini ja väiksemate tagasilöökidega. Iseseisvusaja suurim saavutus põllumajanduses oligi piimakarjanduse kiire areng ning selle peamiseks toukejõuks oli kasvav eksport⁴⁴. 1920. aastatel arenes põllumajandus aeglaselt ja tagasilöökidega, kuid teravilja külvipind kui ka saagikus ning kariloomade arv suurenes siiski järjepidevalt kuni 1929. aasta ülemaailmse majanduskriisini. Arvestades Lääne-Euroopa vajadust põllumajandussaaduste järele, siis olidki Eesti põllumajandusel paremad arenguperspektiivid kui tööstusel.

1920. aastatel teadlik ja koordineeritud tööstuspoliitika puudus. Tööstuse arengut mõjutati pigem krediidi- ja tollipoliitikaga⁴⁵. Arenenumatest tööstusharudest taastasid oma endise hiilguse puidu- ja paberitööstus. Esimene neist andis 1920. aastatel keskmiselt 11% kogutoodangust ning teine 14%⁴⁶. 1924. aastal oli Eestis umbes 450 puidutööstuse ettevõtet⁴⁷. Puidutööstuse tõeliseks gigandiks oli „A.M. Lutheri“ vabrik Tallinnas. Välisurgudel olid Lutheri vineer ja toolipõhjad laialt tuntud juba enne Esimest maailmasõda. Lutheri vabrik valmistas ka mööblit, vineerist kohvreid, karpe ja pakkimiskaste.⁴⁸ Enamik puidutööstuse toodangut eksporditi, andes väljaveo üldmahust 19%⁴⁹.

Eestile ja teistele Ida-Euroopa riikidele mõjus 1920. aastate esimesel poolel positiivselt Vene SFNV majanduskaos, kuna sellega kaotas viimane oma tavapärase ekspordivõime. Selle tulemusena tõusid põllumajandus- ja metsasaaduste hinnad. Eesti väliskaubanduses hakkas välja kujunema olukord, kus enim eksporditi Ühendkuningriiki ja imporditi Saksamaalt⁵⁰. Kaubanduslik läbikäimine oli Eestil Ühendkuningriigiga kaubakäivete üldmahtu aluseks võttes siiski tunduvalt väiksem kui Saksamaaga. 1920. aastate teisel poolel algas Saksamaal majanduslik tõus, Saksa mark tugevnes ning tööstustoodang kasvas 1926. aasta esimest

⁴² Eesti Maapank 1926–1936. Tallinn: Eesti Maapank 1936, lk 6–8.

⁴³ Eesti majanduslik areng iseseisvuse kestel.–Konjunktuur 1938, nr. 1/2, lk 10.

⁴⁴ Valge, J. Lahtirakendamine: Eesti majanduse stabiliseerimine 1918–1924, lk 332.

⁴⁵ Sama, lk 337.

⁴⁶ Eesti arvudes 1920–1935, lk 116–120.

⁴⁷ Eesti Majandus. Tööstus Eestis 1924. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo 1926, lk 23.

⁴⁸ Järv, Johannes. Eesti tööstus ja kaubandus sõnas ja pildis I. Tallinn: Eesti Kirjastus 1931, lk 22–24.

⁴⁹ Eesti arvudes 1920–1935, lk 140.

⁵⁰ Arvutusalus: lisa nr. 8–9.

poolest kuni 1927. aasta esimese pooleni 31%⁵¹. Pärast antud sündmusi suurenes ka eksport Saksamaale. Kaubandusbilanss Eesti ja Ühendkuningriigi vahel oli eranditult ülejäägis. Ühendkuningriigi osatähtsus ekspordis oli 1920. aastatel keskmiselt 33%⁵². Siiski ei suutnud ka Ühendkuningriik korvata 1920. aastate väliskaubanduse peaaegu iga-aastast puudujääki.

1.3. Ühendkuningriigi majanduslik olukord aastatel 1918–1929

Kahe maailmasõja vahelise aja stabiilsemad aastad olid kahekümnendate teine pool⁵³. Kuni 1925. aastani üritati luua uued jõuvahekorrad maailmas ja seetõttu oli riikide vahel majanduse stabiliseerumist takistavaid lahkhelisid. Probleemseks kohaks oli ka Saksamaa saatus, kus liitlased olid erineval seisukohal Saksamaa rollist uues Euroopas ja tema kahjutasu suurusest võitja riikidele. Nendes küsimustes olid murdepunktideks 1924. aasta Dawes'i reparaatsiooni plaani aktsepteerimine ja 1925. aastal Locarno pakti allakirjutamine⁵⁴. 1925. aastaks oli Euroopa majandus ületanud sõjajärgse depressiooni ning maailmakaubandus saavutas esmakordselt sõjaeelse taseme⁵⁵. Lisaks ei vaevanud Euroopa riike enam hüperinflatsioon. Pärast Esimest maailmasõda üritati kopeerida eelnevat majandussüsteemi. Näiteks 1925. aastal pöördus Ühendkuningriik tagasi kullastandardile sõjaeelse kursiga dollari suhtes (4,87 dollarit naelsterlingi eest), mida tehti pigem prestiižikaalutustel, kuna osades ringkondades peeti naelsterlingit kullastandardil stabiilse sõjaeelse maailma üheks sümboliks⁵⁶.

Aastatel 1919–1920 oli Ühendkuningriigi tööstuses lühiajaline tõus, kuid juba 1920. aasta teisel poolel algas taas langus. Järgneva aastaga langes tööstustootmine 34% ning sellega kaasnes massiline tööpuudus. Aastal 1922 oli töötuid 22% tööealistest elanikest ning see langes alles aastaks 1929 10 protsendini.⁵⁷ Riigivõlg kasvas 650 000 naelalt aastal 1914 7 830 000 000 naelani aastal 1920⁵⁸. Seega oli Ühendkuningriik finantseerinud suure osa oma sõjakuludest defitsiidiga. Meeste kadu andis pärast sõda kohe tunda majanduses, kus nappis kvalifitseeritud tööjõudu ja mitmetes maapiirkondades tunti puudust meestööjõust. Põllumajanduses kestis edasi juba 19. sajandi viimasel kolmandlikul alanud agraarkriis. Ühelt poolt oli selle põhjuseks meeste puudus maapiirkonnas, kuid laiemaks probleemiks oli

⁵¹ Saint-Etienne, Christian. *The Great Depression, 1929–1938: Lessons for the 1980s*. Stanford: Hoover Institution Press 1984, lk 6.

⁵² Arvutusalus: lisa nr. 10.

⁵³ Lewis, A. William. *Economic Survey 1919–1939*. London: Routledge 2004, lk 12.

⁵⁴ Hilgeman, Werner; Kinder, Hermann. *Maailmaajalugu esiajast tänapäevani*. Tallinn: Avita 2001, lk 413.

⁵⁵ Wilkinson, James; Hughes, H. Stuart. *Contemporary Europe: A History*. New Jersey: Prentice Hall 1998, lk 149–152.

⁵⁶ Kindleberger, P. Charles. *A Financial History of Western Europe*. Oxford: Oxford University Press 1993, lk 328–329.

⁵⁷ Willson, H. David. *A History of England*. Illinois: The Dryden Press 1976, lk 715–716.

⁵⁸ Woodward, E. Llewellyn. *A History of England*. London: Methuen & Co LTD 1979, lk 191–193.

põliselaniketa maapiirkonnad, mida asustasid igapäevaselt mujale tööle sõitvad inimesed⁵⁹. See tähendas järkjärgulist põllupinna ja -majanduses tegelevate inimeste hulga vähenemist, mis omakorda põhjustas antud toodete ekspordi kasvu.

Ühendkuningriigi tööstustoodangu maht jõudis samasse suurusjärku sõjaeelsega 1927. aastaks.⁶⁰ Tööstustoodangu langus oli eelkõige omane vanematele tööstusharudele. Uued tööstusharud nagu näiteks elektrotehnika-, keemia-, auto- ja lennukitööstus ja kunstikiu tootmine arenesid seevastu küllalt edukalt. Need harud olid moodsa sisseseadega ja orienteerusid eelkõige siseturule. Paraku moodustasid nimetatud valdkonnad tööstustoodangu üldmahust siiski marginaalse osa.⁶¹ Lisaks võib majandusliku ebaedu põhjusteks lugeda väheseid investeeringuid Briti saartele, suurt kapitali väljavedu⁶² ja Inglise Panga 1926. aasta otsust hoida intressimäärad kõrgel⁶³. Viimane mõjus negatiivselt eelkõige just ettevõtlusele. Sellegipoolest suutis Ühendkuningriik hoida $\frac{3}{4}$ oma paigutatud kapitalist välisriikides võrreldes sõjaeelsega ning London jäi edaspidigi maailma väärtpaberite, laevanduse ja rahvusvahelise valuutavahetuse keskuseks.⁶⁴ London suutis jätkuvalt pakkuda mitmeid teenuseid välismaalastele ning see oli oluline Ühendkuningriigi enesehinnangule. Samal ajal peab tõdema, et Londoni ponnistus naela stabiliseerida mõjus lõppkokkuvõttes halvasti mitte ainult Ühendkuningriigile endile vaid kogu Euroopa rahandussüsteemile tervikuna.

Brittide ülemvõim kaubavahetuses oli kadumas ning nende firmad paisati tugevasse konkurentsi, mistõttu pidi Ühendkuningriik hakkama restruktureerima tööstust. Ühendkuningriigi eksport vähenes kõige drastilisemalt Ameerika Ühendriikidesse ja Jaapanisse. Sellel oli mitmeid põhjuseid. Esiteks hakati valmistama tooteid, mida enne imporditi, riigi sisese töötuse vähendamiseks. Teiseks Ühendkuningriigi tehnoloogiline areng polnud piisavalt kiire. Kolmandaks toimus mitmeid pöördumatuid muutusi: näiteks Londoni peamisi eksporttooteid kivisüsi ei leidnud enam turgu, kuna sõja ajal ning sellel järgneval perioodil hakati järjest rohkem kasutama naftat ja hüdroelektrijaamu.⁶⁵ Ekspordi seisukohalt vaadates oli kullastandardile ülemineku puhul tegu veaga, kuna põhjustas ekspordi vähenemist⁶⁶. Sellegi poolest oli sõjajärgsetel aastatel Ühendkuningriigi väliskaubandus

⁵⁹ Black Jeremy. Briti saarte ajalugu. Tallinn: Valgus 2004, lk 247.

⁶⁰ Heaton, Herbert. Economic History of Europe. New York: Harper & Row 1948, lk 688.

⁶¹ Cain, J. Peter; Hopkins, G. Anotony. British Imperialism 1688–2000. Edinburgh: Longman 2001, lk 411–413.

⁶² Hansen, E. Damsgård. European Economic History: From Mercantilism to Maastricht and Beyond. Copenhagen Business School Press DK 2001, lk 222.

⁶³ Heaton, H. Economic History of Europe, lk 688.

⁶⁴ Willson, H. D. A History of England, lk 718.

⁶⁵ Woodward, E. Llewellyn. A History of England, lk 193–195.

⁶⁶ Wilkinson, J; Stuart Hughes, H. Contemporary Europe: A History, lk 161.

suures plussis, kuna põllumajandustooted ja toormaterjalid olid odavamad kui tehases valmistatud tooted.

1.4. Eesti Vabariigi ja Ühendkuningriigi vahelised kaubandussuhted

Eesti huvi püsiva kaubandussideme loomisel Ühendkuningriigiga väljendus ka diplomaatilise esinduse käitumises Londonis. Välissaatkonna koosseisu kuuluva kaubandus-tööstusministri Nikolai Köstneri korraldusel asutati 15. jaanuaril aastal 1919 Londoni kauba- ja mereagentuur⁶⁷. Kaubandusagentuur pidi aitama kiirendada kaubandussuhete loomist kahe riigi vahel. Ühendkuningriigi oluliseimaks sihiks oli saada võimalus kitsendusteta kaupade transiit läbi Eesti Vabariigi territooriumi Vene SFNV-sse⁶⁸. Lisaks loodeti ennetada Saksamaa ja Prantsusmaa mõju liigset kasvu Baltikumis. Briti esindajate optimistlikud ettekanded Baltimaade majandusliku arengu kohta andis Ühendkuningriigile piisava põhjuse saata 1919. aasta suvel Balti riikidesse oma kaubanduskomisjon, mille abil pidi tihenema Ühendkuningriigi kaubavahetus Baltimaadega⁶⁹. 26. juulil 1919 väljastati Londonis nn. „valge paber“, mis reguleeris majandusliku läbikäimise tingimusi Eestiga ja deklareeris kaubanduslike kitsenduste puudumist Ühendkuningriigi turul⁷⁰. Eesti kaupmehed pidid ekspordiks loa hankima Väliskaubanduse Nõukogult⁷¹ ning seega ei saadud antud võimalust maksimaalselt kasutada.

Konkreetsemaks muutus olukord 1920. aastate alguses, kui Köstner kiitis heaks kaubanduslike läbirääkimiste alustamise Londoniga⁷². Ringkond esimese klassi Briti ärimehi plaanis juba 1920. aasta jaanuari lõpus astuda läbirääkimistesse Eesti valitsusega, mille eesmärk oli ekspordi suurendamine Ühendkuningriiki⁷³. 1920. aasta veebruarist alates lubas Eesti valitsus Ühendkuningriigi kaupmeestel ilma litsentsita Eesti sadamatesse kaupu tuua⁷⁴. Litsentside mittenõudmine oli privileegi andmine Ühendkuningriigile. Püüdlused sõlmimaks kaubanduslepingut kandsid lõpuks vilja ning Ühendkuningriik sõlmis Eesti Vabariigiga diplomaatiliste nootide vahetuse teel 20. juulil 1920 Londonis kaubanduslepingu, mis muutis lõpuks ametlikuks kaubavahetuse enamsoodustuse põhimõttel⁷⁵. Ühendkuningriigile kõige tähtsam punkt oli seotud transiidiga – leping tagas kaupade vaba transiidi läbi Eesti Vabariigi

⁶⁷ Medijainen, E. Eesti välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940, lk 108.

⁶⁸ Salmon, P; Barrow, Tony. Britain and the Baltic: Studies in Commercial, Political and Cultural Relations, 1500–2000. Sunderland: University of Sunderland Press 2003, lk 250.

⁶⁹ Hinkkanen-Lievonen, M.-L. British Trade and Enterprise in the Baltic States, lk 115.

⁷⁰ Avarad kaubanduslike läbikäimise võimalused Inglismaaga.–Postimees (PM) 29.07. 1919.

⁷¹ Valitsusasutuste tegevus 1918–1934, lk 93–94.

⁷² Eesti-Inglise kaubaleping.–Päevaleht (PL) 04.09.1920.

⁷³ Inglise ärimehed astuvad Eestiga ühendusse.–Hommikune Postimees (HP) 27.01.1920.

⁷⁴ Briti kaupmeestel lubatakse ilma litsentsita Eesti sadamatesse kaupasid tuua.–HP 15.02. 1920.

⁷⁵ Eesti Vabariigi ja Ühendkuningriigi vaheline kaubandusleping.–Riigi Teataja 1920, nr. 153/154, lk 1220–1224.

territooriumi. Tähtsamate kokkulepete alla kuulusid lisaks mainitule veel soodustused äriasjades, impordis, ekspordis ja tollipoliitikas.

Ettevalmistused pikemaajalise ja täiuslikuma kaubanduslepingu sõlmimiseks algasid 1922. aasta septembris, kui Ühendkuningriigi valitsus teatas soovist sõlmida Eestiga kaubandusleping ning saatis tutvumiseks lepingu projekti⁷⁶. Uus leping oli samuti rajatud enamsoodustuse põhimõttel. Samal ajal oldi Eestis jõutud seisukohale, et majanduslik koostöö piiririikide ja teiste lähinaabritega on olulised ning sooviti reserveerida sõlmitavas Eesti-Briti kaubanduslepingus Soomele, Lätile, Leedule ja Vene SFNV-le erisoodustused, mis ei laiene kolmandatele riikidele.⁷⁷ Ühendkuningriik teatas seepeale 1923. aasta jaanuaris soovist täiendada kaubanduslepingu projekti artiklitega, mis sätestavad reservatsioonid Ühendkuningriigi dominioonide, asumaade, protektoraatide ja mandaatterritooriumite suhtes ning kaitsevad nende tööstuslikku omandiõigust ja kirjandus- ning kunstiteoste autoriõigusi Eestis⁷⁸. 1923. aastal moodustati kaubanduslepingu teksti viimistlemiseks ja läbirääkimiste pidamiseks Ühendkuningriigi esindajatega vastav komisjon, mille abil loodeti kiiresti jõuda kaubanduskokkuleppeni⁷⁹. Läbirääkimised kaubanduslepingu sõlmimiseks algasid 1924. aasta jaanuaris ja lõppesid 1925. aasta lõpul⁸⁰. 18. jaanuaril 1926 kirjutati Tallinnas alla Eesti-Briti kaubandus- ja laevanduslepingule⁸¹, mille kehtivusajaks loeti veel üht aastat päevast, mil üks lepinguosalistest sellest lahti ütleb.

⁷⁶ Inglise valitsus Eesti valitsusele ettepaneku teinud kaubalepingu sõlmimiseks.–PM 25. 09. 1922.

⁷⁷ Välisministeeriumi majandus-juriidilise osakonna juhataja Virgo ettekanne Eesti kaubanduspoliitika põhihoonte määramise kohta 1922.–ERA, f. 957, n. 4, s. 25, l. 23–28.

⁷⁸ Kirjavahetus Briti Tallinna konsuli ja Välisministeeriumi vahel Eesti-Briti kaubalepingu kohta 1923.–ERA, f. 957, n. 4, s. 35, l. 49.

⁷⁹ Eesti valitsus. Vabariigi valitsuse koosolekute protokollid 1923. Tallinn: Riigi Trükikoda 1920–1940, nr. 4, peatükk VI.

⁸⁰ Valitsusasutuiste tegevus 1918–1934, lk 293.

⁸¹ E.W. Välisministeerium. Eesti lepingud välisriikidega. V, 1925–1926. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus 1926, lk 252.

1. EESTI EKSPORT ÜHENDKUNINGRIIKI

2.1. Või

Põllumajandussaaduste väljaveos oli või läbi 1920. aastate esikohal. Või eksport oli Eesti Vabariigi algusaastail vaevaline. Ajutise valitsuse otsusega keelati 21.11.1918 kaupade sisse- väljavedu ja transiit Eesti piirides ilma sellekohase loata ning lõplikult loobuti väljaveolubade andmisest alles 1924. aastal⁸². Või väljaveoks anti luba 1921. aasta 1. juulist, millele järgnes koheselt sotsiaaldemokraatlike vaadetega rahvaesindajate protest, milles leiti, et või eksport põhjustaks kohalikul tasandil hindade tõusu⁸³. Turukonjunktuur oli seevastu igati soodne, kuna pärast sõda olid hinnad maailmas kõrged: 1913. aastaga võrreldes oli või hind Ühendkuningriigis 1919. aastat kuni 1922. aastani ligi kaks korda ja aastatel 1922–1924 üle 1,5 korra kõrgem sõjaelsest tasemest⁸⁴. 1921. aastal anti litsents neljale eksportöörile, kellest väärrib märkimist ka hiljem tegevust jätkanud „P.K. Estonia“⁸⁵.

Riik soovis eksportida ainult kvaliteetset kaupa ja seetõttu lubati algselt välja vedada vaid esimese sordi eksportvõid. Viimasel pidi olema puhas maitse, hea lõhn, mitte üle 15% vett ega üle 4% soola ja olema valmistatud pastöriseeritud koorest⁸⁶. Väljaveoks oli tarvilik hankida vastav luba ning tootelt võeti tollimaksu 400 mrk/pd. Väljaveotoll tühistati 10. aprill 1922.⁸⁷ Samal aastal kehtestas valitsus eksportitava või kvaliteedi kui ka selle tootmise suhtes rea nõudeid. Toote valmistaja pidi Põllumajandusministeeriumile esitama oma ettevõtte kohta teavet piimatööstuse sisseseade olemasolu kohta ja sanitaartingimuste vastavusest kehtivatele tervishoiu ja puhtuse nõuetele⁸⁸. 1924. aastaks oli piimasaaduste väljaveo kontrolli seaduse alusel asutatud riiklik Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaam, mis organiseeris uusi ühistuid ning allutas kõigi ühistute ja erameierite tegevuse oma rangele kontrollile⁸⁹. Tallinna sadamas hinnati igas külmetusmajas asuvast kümnest või tunnist üht ning alles seejärel anti luba ekspordiks⁹⁰.

⁸² Valitsusasutuste tegevus 1918–1934, lk 93–94.

⁸³ Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi ja Eesti Londoni saatkonna vahel toimunud kirjavahetus Eesti või ja munade turustamise kohta 1921.–ERA, f. 1583, n. 1, s. 482, l. 5.

⁸⁴ Maailma võiturg ja Eesti väljaveo võimalused.–Agronoomia. Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee ning Agronoomide Kojaga häälekandja. 1921–1928, 1928, nr. 6, lk 229.

⁸⁵ Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi ja Eesti Londoni saatkonna vahel toimunud kirjavahetus Eesti või ja munade turustamise kohta 1921.–ERA, f. 1583, n. 1, s. 482, l. 6.

⁸⁶ Samas 1921, l. 8.

⁸⁷ Määrused kaupade väljaveo ja tollimaksude kohta.–RT 1922, nr. 51, lk 223–226.

⁸⁸ Määrused liha, piimasaaduste ja munade väljaveo kontrolli kohta.–RT 1922, nr. 115/116, lk 583–587.

⁸⁹ Põllumajanduse Peavalitsuse aastaraamat nr II. 1926–1929. Tallinn: Põllutöökoda 1929, lk 215.

⁹⁰ August Einpauli kiri Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaamale 1925.– ERA, f. 957, n. 12, s. 613, l. 23.

Võid valmistasid piimatööstused, mis jagunesid erapiimtalitusteks ning ühispiimatalitusteks. Erapiimatalitusi lõpetas tegevuse tunduvalt rohkem kui ühispiimatalitusi, kuna eraettevõtted ei suutnud suuremate ning kaasaegsemate ühispiimatalitustega konkureerida. Või eksportööre oli 1925. aastaks kolm: „P.K Estonia“, „A. Einpaul“ ning „C.F. Gahlnbäck“, kelle poolt saadetavad kogused olid samal aastal vastavalt 597 397 kg, 379 530 kg ja 158 463 kg⁹¹. 1926. aastal lisandus veel „E.P. Liit“ ning 1928. aastal „a/s Rotermann“⁹². Eksportöörideks võib neid nimetada tinglikult, kuna või müüdi maha Tallinna sadamas ning sealt edasi ei allunud kauba liikumine enam nimetatud firmade kontrollile. 1925. aasta jaanuaris levisid Londonis kuuldused, et Eesti riik kavatses läbi ettevõtte „P.K Estonia“ monopoliseerida või ekspordida. Eesti valitsus pidi sellele reageerima vastuskirjaga. Segadus sai alguse sellest, et firmalt „F. Teghluselt“ võeti ära tegevusluba või ekspordiks. Valitsus pidi kinnitama, et ei taheta ise sekkuda ja lisaks kinnitama, et „P.K Estonia“ ei ole saanud riigilt abiraha ega laene.⁹³ Aastail 1925–1929 eksporditi Eesti võid peamiselt ainult Ühendkuningriiki ja Saksamaale

Briti turg oli pärast Esimest maailmasõda tühi põllumajandustoodangust ning tol perioodil oldi maailma suurim karjasaaduste tarbija. Ühendkuningriigi osatähtsus või üldisest sisseveost maailmas oli aastatel 1919–1923 keskmiselt 74% ja 1927. aastal 65%.⁹⁴ Eesti eksportis 1921. aastal võid Ühendkuningriikidesse 20 830 kg, mis moodustas 19% või väljaveost⁹⁵. 1925. aastal tõusis või hind Ühendkuningriigi turul, kuna Taani, Holland ja Baltimaad suunasid sinna mõeldud või kogused hoopis Saksamaale, mistõttu või kilogramm maksis tunduvalt rohkem kui 1923–1924⁹⁶.

Ühendkuningriiki müüdi võid peamiselt suvekuudel, mil selle turu peavarustajate Austraalia ja Uus-Meremaa toodang oli väike ja hinnad tõusid⁹⁷. Algselt turustati Eesti võid Londonis ja selle ümbruses⁹⁸ ning lõpptarbijani jõudis see alles peale mitut vahendajat. Või müüdi Londonis kondiitritele, jäätiste tehastele ja võisegajatele, kes seda Taani või teiste Balti riikide võiga segatult jaemüügil turustasid⁹⁹. See tegi tõsist muret ka Eesti riigile endale, kuna arvati, et vahetalitajad ei huvitu Eesti või heast mainest ja võivad seda tahtlikult rikkuda¹⁰⁰. Seetõttu hakati 1920. aastate teisel poolel otsima võimalusi Eesti või turustamiseks Põhja-Inglismaal,

⁹¹ Kontrolljaama tegevuse ülevaade.–Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaama aastaraamat (PVKA) 1925, nr. 2, lk 5–27.

⁹² Piimasaaduse Väljaveo Kontrolljaam 1924–1934, lk 64.

⁹³ August Einpauli kiri Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaamale 1925.–ERA, f. 957, n. 12, s. 613, l. 21–23.

⁹⁴ Janusson, J. Karjamajandus ja karjasaaduste turg välismaal ja Eestis, lk 41.

⁹⁵ Piimäühisuste rahalised läbikäigud.–PVKA 1924, nr.1, lk 38–41.

⁹⁶ Inglise võituru ülevaade aasta jooksul.–PVKA 1924, nr. 1, lk 126–128.

⁹⁷ Janusson, J. Karjamajandus ja karjasaaduste turg välismaal ja Eestis, lk 43.

⁹⁸ Eesti-Inglise laevaliini ootel.–PM 07.03. 1929.

⁹⁹ Või turustamisest Inglises.–Majandusteated. Tallinn: Ühiselu 1935–1940, 1935, nr. 4, lk 62.

¹⁰⁰ August Einpauli kiri Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaamale 1925.–ERA, f. 957, n. 12, s. 613, l. 24

kuna sealsed importöörid pidid või otse tarbijale müüma¹⁰¹ ja loodeti selle abil parandada Eesti kui põllumajandustoodangu eksportija mainet. Eesti võile, mis oma maitseomaduste poolest sarnanes Taani, Rootsi ja Soome võiga, oleks pidanud loomulikult turuks olema samad müügipiirkonnad: Manchester, Šotimaa, Yorkshire. Sealset tarbijat peeti Ühendkuningriigi niigi konservatiivse tarbijaskonna seas vanameelseimaks.¹⁰² Peamine põhjus miks Põhja-Inglismaa turu sissetöötamine venis oli või hooajaline tootmine. Head hinda võis saada ainult turu pikaajalise perioodilise varustamise korral.

Üldiselt oli Ühendkuningriigi elanikkond Eesti või kvaliteediga rahul. Siiski ei saa öelda, et Eesti või eksport Ühendkuningriiki oli probleemide vaba. Kaup saadeti Londonisse peamiselt *United Baltic Corporation*’i laevadega, mis väljusid Tallinnast kord nädalas, kuid mille vastu oli tihti pretensioone¹⁰³. Suurimaks segavaks faktoriks oli regulaarse laevaliini puudumine ning külmetuskambrite vaegus laevades, mistõttu tihtipeale jõudis või Ühendkuningriiki sulanuna¹⁰⁴. Sellel põhjusel hakkas Eesti või hea kuulsus kaduma juba 1926. aastal¹⁰⁵. Takistuseks oli ka või ekspordi ebaefektiivne väljaveokorraldus, mis raskendas kindlate välisturgude stabiilsemat varustamist. Või müüdi importööridele maha juba Tallinna sadamas. Otsesidemete olemasolul Briti kaupmeestega oleks raha saadud pärast kauba realiseerimist, importöörid Tallinna sadamas andsid raha koheselt.¹⁰⁶ Süsteem sobis piimatalitustele, kuna nende probleemiks oli pidev rahapuudus.

Piima tootmine andis Eesti Statistika Keskbüroo andmeil 1929. aastal 47% talundite rahalisest sissetulekust, kuid sellegi poolest polnud rahaline seis talunditel hea¹⁰⁷. Lehmade arvukuse tõus, suhteliselt madal produktiivsus ja selle mõõdukas kasv peegeldab maareformi käigus loodud uute talundite asutamist ja söötade nappust¹⁰⁸. Küsimus oli selles, et kas tegutseda minimaalsete kuludega ning leppida tähtsusetu toodanguga või teha lisakulutusi ja arendada produktiivkarja. Probleemiks olid piima enda tootmiskulud. Esiteks kindlad kulud, mille hulka kuuluvad näiteks amortisatsioonist ja väljaminekutest loomaarstile. Teiseks olid muutuvad, milleks sai lugeda produktiivsööda kulusid. Eesti või suhteliselt madal hind võrreldes vanade karjakasvatusmaade kaubaga oli põhjustatud välisorganisatsioonide

¹⁰¹ Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaam 1924–1936. Tallinn: Põllutöökoda 1937, lk 17.

¹⁰² Valge, J. Eesti või eksport majanduskriisi aastal.–ENSV TA toimetised. Ühiskonnateadused 1989, nr. 38/ 2, lk 146.

¹⁰³ Kirjavahetus Välisministeeriumi ja Briti Tallinna konsuli vahel 1924.–ERA. f. 957, n. 5, s. 626, l. 3.

¹⁰⁴ Eesti-Inglise laevaliini ootel.–PM 07.03.1929.

¹⁰⁵ Sulanud või.–PM 11.08. 1926.

¹⁰⁶ Piimasaaduse Väljaveo Kontrolljaam 1924–1934. Aastaraamat X. Tallinn: Põllutöökoda 1934, lk 37.

¹⁰⁷ Valge, J. Eesti või eksport majanduskriisi aastal.–ENSV TA toimetised. Ühiskonnateadused 1989, nr. 38/ 2, lk 151.

¹⁰⁸ Valge, J. Lahtirakendamine: Eesti majanduse stabiliseerimine 1918–1924, lk 334.

ebaefektiivsest toimimisest, peamiselt aga piimatoodangu sõltumisest tootmistingimustest.¹⁰⁹ Sellegipoolest sai tänu või ekspordile Ühendkuningriiki tööd piimakarjakasvatajad, piimatööstusettevõtted, või kvaliteedi kontrolli teostanud asutused, või eksportfirmad ning transpordi valdkonna töötajad. Arvestama peab ka tootmisest laekunud riigimakse ja välisvaluutat.

2.2. Lina

Siseriiklikult kasutati lina vähesel määral. Sisemaa tarvidus oli võrreldes väljaveoga umbes 10% ja seega selle mõju linatööstusele üsna tähtsusetu¹¹⁰. Peamisteks lina ekspordi sihtmaadeks olid Prantsusmaa, Ühendkuningriik, Saksamaa ja Belgia¹¹¹. Lina ja -seemnete kokkuostmise ainuõigus anti 1919. aasta märtsi keskpaigast kuni 20. augustini 1919 Eesti Tarvitajate Ühisuse Keskliidule, kes pidi kokkuostetud kauba edasi Eesti Vabariigi valitsusele andma¹¹². Tagavarad kohustati müüma hiljemalt 1. maiks. Müümisest keeldumisel nähti ette kauba konfiskeerimine. Lina väljavedu muudeti riigi monopoliks 1920. aasta veebruaris.¹¹³ Monopolistlikust seisundist öeldi osaliselt lahti detsembris 1920, mil kauplemisõigus anti üksikutele eelisõigustatud firmadele, keda 1921. aastal oli kümnekond. Lina ekspordimaksuna lisis riik oma eelarvesse 30% lina hinnast. Kauplemisloa saamiseks pidi eksportöör olema samaaegselt ka importöör. Lina kogumüügist saadud 50% valuuta eest, millest oli maha arvestatud eksportmaks, pidi eksportöör importima põllutöömehhanismide ja -majanduslikke tarbekaupu.¹¹⁴

1919. aastal oli linakiu keskmine hind Briti turul 174 naela tonni eest, kuid 1920. aastaks tõusis see 345 naelani. Hind tulenes sellest, et Vene SFNV polnud veel odavat lina maailmaturule paisanud. Üha tiheneva konkurentsi tõttu langesid lina hinnad Ühendkuningriigis 1921. aastal võrreldes eelneva aastaga drastiliselt ja kukkusid 118 naela piirimaile ning jätkasid langemist järgneval kahel aastal veelgi.¹¹⁵ 1924. aastal oli lina eest makstav hind ja väljaveetud kogused dekaadi maksimum. 1924. aastal teeniti Eestis lina müügist 1691 miljonit Eesti marka¹¹⁶. 1925. aastal vähenesid lina saadetised

¹⁰⁹ Valge, J. Eesti või eksport majanduskriisi aastal.–ENSV TA toimetised. Ühiskonnateadused 1989, nr. 38/2, lk 151.

¹¹⁰ Villem Raud'i ettekanded põllumajanduse olukorra kohta. Andmed Eesti lina ja linatööstuse kohta 1927.–ERA, f. 957, n. 4, s.72, l. 65.

¹¹¹ Linakasvatus ja kaubandus. Tallinn: Konjunktuurinstituut 1937, lk 57.

¹¹² Määrus linade ja linaseemnete müügi asjus.–RT 1919, nr. 18, lk 142.

¹¹³ Vabariigi valitsuse määrus linade ja linaseemnete ostmise ja müümise kohta.–RT 1920, nr. 26/27, lk 120.

¹¹⁴ Määrus lina ja linaseemnetega kauplemise kohta.–RT 1920, nr. 211/212, lk 1682–1684.

¹¹⁵ Linakasvatus ja kaubandus, lk 14.

¹¹⁶ Villem Raud'i ettekanded põllumajanduse olukorra kohta. Andmed Eesti lina ja linatööstuse kohta 1927.–ERA, f. 957, n. 4, s.72, l. 66.

Ühendkuningriiki võrreldes eelnevaga tunduvalt¹¹⁷. Peamine põhjus seisnes turuhindade madaluses, kuna Vene SFNV oli hädamüügiga turule paisanud odavat lina¹¹⁸. 1926. aastal oli lina ekspordis Ühendkuningriigis järjekordselt tagasilööks ning saadetav kogus vähenes võrreldes eelneva aastaga umbes poole võrra. Olukorda põhjustas Ühendkuningriigi linaketramise tehaste töötamine alakoormusega¹¹⁹. 1929. aasta lina väljavedu oli ainult 63% sellest, mis keskmiselt eksporditi aastatel 1923–1927¹²⁰. Lina hindade taandareng põhjustas linakasvatuse piiramist, mille arvel laiendati karjasöödaviljade kasvatust. Ühendkuningriigi keskmine osatähtsus oli aastatel 1923–1929 Eesti lina ekspordist 36%¹²¹ ja Ühendkuningriik oli selles arvestuses esikohal. Kokkuvõtlikult võib väita, et vaatamata pidevale hindade kõikumisele oli linal oluline koht Eesti põllumajandussaaduste väljaveos.

Lina hindade pidev muutumine oli paljuski seotud alternatiivkaupade pakkumise ja nõudluse vahekorraga, mistõttu teiste kiudainete konjunktuur võis mõjutada lina hindasid. Viimaste languse põhjuseks olid ka tema kõrgemad töökulud¹²². Kulu oli lihtsaim katta tooraine kokkuostuhindade alandamisega. Perioodilise lina hindade kõikumise peamiseks põhjuseks peeti linakasvatuse majapidamiste teiste põllumajandusharude tasuvuse kõikumisest tingitud linakasvupindalade laiendamist ja vähendamist. Aasta siseselt mõjutas lina hinda enim teadete ja kuulduste levimine Vene SFNV lina müügilepingutest, neis lepingutes mainitud hindadest, kogustest, kvaliteedist ja üleandmise tähtaegadest.¹²³ Linakasvatust pidurdas lisaks maailma turuhindade kõikumisele ka kliimatilised iseärasused. Lina on neid kultuure, mis reageerib tundlikult kliimateguritele ja sellest sõltub saagi suurus, kvaliteet ja iseloom. Seetõttu kuigi 1920. aastal oli olemas juba 7 linatöötlemise ettevõtet¹²⁴, siis 1925. aastaks oli neid jätkuvalt ainult kümnekonna ringis, kuid üksikud neist olid varustatud linaleotamise seadeldistega¹²⁵. Ülejäänud võtsid vastu ainult taludes leotatud linavarsi.

Kõige soodsam mullastik lina kasvatamiseks oli Lõuna-Eestis ja seega muutusid kõige tähtsamateks lina kasvatuse kohtadeks Võru- ja Petserimaa. Lina kasvatamise edendamiseks asutati linatööstuse riiklik laenufond 1926. aastal. Fondist anti laenu linavarte ja -seemnete ümbertöötlemistehaste ehitamiseks ja tarviliku sisseseade muretsemiseks.¹²⁶ Linatööstuse

¹¹⁷ Arvutusallikas: lisa nr. 3.

¹¹⁸ Eesti-Inglise ärtilised suhted.–PM 21.03. 1926.

¹¹⁹ Eesti-Briti majanduslik läbikäimine.–PM 04.05. 1927.

¹²⁰ Arvutusallikas: lisa nr. 3.

¹²¹ Linakasvatuse ja kaubandus, lk 57.

¹²² Villem Raud'i ettekanded põllumajanduse olukorra kohta. Andmed Eesti lina ja linatööstuse kohta 1927.–ERA, f. 957, n. 4, s.72, l. 67.

¹²³ Linakasvatuse ja kaubandus, lk 58–60.

¹²⁴ Riigi Statistika Büroo ülevaade Eesti vabrikutest 1920.–ERA, f. 1831, n. 1, s. 4652, l. 19.

¹²⁵ Linakasvatuse ja kaubandus, lk 15.

¹²⁶ Linatööstuse laenu väljandmise, kindlustuse ja tasumise määrus 1926.–ERA, f. 31, n. 3, s. 1739, l. 7–12.

laenufondi abil loodeti ellu kutsuda toorlina tööstuste võrk, mis võimaldaks harida lina mehaaniliselt. See tõstaks tunduvalt saadava kiu väärtust. Lisaks vabaneks põllupidaja senisest käsitsi harimisest. Linakasvatuseks oli vaja palju tööjõudu ning seega pakkus eelkõige hooajalist tööd, kuid viimase ebapüsivus tõi tihti ettevõtetele probleeme kvalifitseeritud tööjõu leidmiseks. Mõju avaldas ka lina hindade kõikumine, mistõttu linatööstused funktsioneerisid mõnel aastal kahjumiga. Väärrib märkimist, et paremate hindade saavutamine Eesti saaduste eest ei olenenud puuduste parandamisest ärisidemetes, vaid saaduste kvaliteedist, transporditeerimise viisidest ja väljavedajate müügi poliitikast¹²⁷.

2.3 Peekon

Piimakarja kõrval kujunes oluliseks loomakasvatuse haruks seakasvatus. Enne iseseisvumist oli seakasvatus suhteliselt nõrgal järel, kuid lihatoodang ületas siiski omavajaduse¹²⁸. Kui iseseisvuse algaastail läks sealiha enamasti enda toidulauale, siis 1920. aastate teisel poolel hakati neid kasvatama ekspordiks. Seda soodustas peamiselt kõrge hind. Tallinna börsi hulgihind oli 1922. aastal puuda¹²⁹ kohta 1123 marka, siis 1925. aastaks 1861 marka ja aastaks 1926 1870 marka¹³⁰. Eesti Maakarja Kasvatajate Seltsi tegevliige ja suurettevõtte „P.K. Estonia“ juhatuse liige Johann Hansen oli peekoni ekspordi pooldaja ning väitis, et piimakarja pidamine ei suuda toita Eesti põllumeest ning seega tuleks hakata panustama peekoni eksporti.¹³¹ Seakasvatajad leidsid põhjuseid, mis rääkisid peekonsigade pidamise vastu. Üheks põhjuseks oli oskuste puudumine kasvatamiseks I sordi liha, mis oleks taganud maksimaalse tulu. Teiseks probleemiks oli kapitali puudus, kuna enamik sellest kulus talude ülesehitamiseks. Ka mitmekesiste söötade puudus oli peekonsigade kasvatamisel takistuseks; eriti valgurikaste söötade puudus.¹³² Eelpool toodud põhjused moodustasid probleemid, mis ei lasknud peekonsigade kasvatamist arendada kuigi kiiresti, kuna nõudsid Eesti põllumehelt talutegevuse mahukat ümberkorraldamist.

Seapidamise tasuvus oli ebakindel ning ka hoolsaima pidamise juures ei saadud hindades kindlad olla. Sealiha maksumuse muutumine oli perioodiline ja tingitud ebakorrapärasest pakkumisest. Hea turukonjunkturi juures suurendati sigade arvu, mille tõttu sealiha pakkumine suurenes, ületades turu nõudmisi ja tuues kaasa hindade languse. Seejärel muutus seakasvatus vähetasuvaks või koguni kahju toovaks ning põllupidajad vähendasid sigade arvu

¹²⁷ Informatsioon Eesti saatkonnalt Londonis Eestist väljaveetud karjasaaduste kohta 1926.–ERA, f. 957, n. 4, s.72, l. 7.

¹²⁸ Valge, J. Lahtirakendamine: Eesti majanduse stabiliseerimine 1918–1924, lk 334.

¹²⁹ 1 puud=16,38 kilogrammi

¹³⁰ Põllumajanduse Peavalitsuse aastaraamat nr I, lk 18.

¹³¹ Mis sunnib meid peekonsigu kasvatama.–Eesti Seakasvatajate Seltsi Teated 1930, nr. 1, lk 3.

¹³² Peekonsigade kasvatamine.–Põllumajanduseturgt 1931, nr. 11, lk 168.

ja hindade tõus algas uuesti. Üks periood kestis 3–4 aastat, millest üks pool olid hinnad madalad ja teine pool kõrged. Mõjutasid ka loomatoidu saagid, kuid viimased siiski minimaalselt. Eesti põllumajandus oli alles ümberkorraldamise ajajärgus ja kapitalivaene, mistõttu mõne saaduse hinnalangus alla põllupidaja omahinna võis saada saatuslikuks vastavale põllumajandusharule. Mainitud põhjustel oli ka Eesti seakasvatuse edenemine aeglane. Samas järjest arenev piimakarja pidamine nõudis ka seakasvatuse arendamist, et sellega võimalikult otstarbekalt ära kasutada lahjat piima ja suurendada piimakarja tasuvust, mis muidu järjest suureneva produktsiooni juures ja või hindade langemisel võis jääda puudulikuks ning viia piimakarja pidamise samuti konjunktuuri kõikumiste mõju alla.¹³³ Lisaks loomapidamine suurendas teataval määral talvist tööd. Vaatamata kõigele muutus peekonsigade kasvatamine 1920. aastate teisel poolel oluliseks eksportartikliks.

Peekoni hakati Ühendkuningriiki saatma arvestataval kogusel alles 1925. aastal, kuna enne ei kasvatatud peekonsiga, mis oleks rahuldanud Briti tarbija nõudeid. Abi Eesti ettevõtetele oli Londoni Eesti saatkonna konsulist Rudolf Möllersonist, kes esitas nõudeid, mille täitmine aitaks pääseda Ühendkuningriigi turule. Näiteks nõuti vähem rasvast ja rohkem läbikasvanud liha.¹³⁴ Briti turu nõuetele vastavad peekonsead saadi teatavate tõugude ristamise teel. Eesti Seakasvatajate Seltsi loomaspetsialistid leidsid, et kõige paremad peekonsead saadakse inglise tõugu kuldist ning parandatud maatõugu emisest¹³⁵. Selline hübriid ei rasvunud kergesti ning tänu pikkusele sai temast tavapärasest rohkem seljatükke lõigata¹³⁶. Peekonsigu töötlesid ümber kaasaegsed eksporttapamajad. Esimesena avas ukseid 1923. aastal eksporttapamaja „Külmetus“, mille peaülesandeks oli peekoni väljavedu Ühendkuningriikidesse¹³⁷. Teisena avas ukseid „OÜ Estonia“ eksporttapamajad aastal 1924 ning erinevalt „Külmetusele“, mis töötles peamiselt Eesti sigu, siis „OÜ Estonia“ importis ümbertöötlemiseks peamiselt Vene SFNV peekonsigu¹³⁸. Väljamakstav hind oli ühtlane kõigis tollal töötanud neljas eksporttapamajades, kuna see määrati iga nädala lõpus Tallinna börsil ning selle aluseks võeti Londonis noteeritud Eesti peekoni hind ja turu olukord¹³⁹.

Ühendkuningriik oli 1920. aastatel suurim loomasaaduste importija. Peekoni sissevedu suurenes alates 1913. aastast 1926. aastani 39%¹⁴⁰. 1925. aastal saadeti peekoni ametlike andmete järgi Briti turule juba märkimisväärses koguses. Järgneval kahel aastal läks

¹³³ Põllumajanduse Peavalitsuse aruanne 1929.–ERA, f. 1648, n.4, s.1345, l. 15.

¹³⁴ Eesti-Briti kaubanduseline läbikäimine.–PM 20.06. 1924.

¹³⁵ Millega algada peekonsigade kasvatamisel.–Eesti Seakasvatajate Seltsi Teated 1930, nr. 1, lk 10.

¹³⁶ Peekoni sorteerimise majandusest.–Eesti Seakasvatajate Seltsi Teated 1932, nr. 2, lk 35.

¹³⁷ Eesti tööstus-kaubandus tutvustaja. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1927, lk 48.

¹³⁸ Põllumajanduse Peavalitsuse aastaraamat nr. I, 1918–1926, lk 274.

¹³⁹ Kuidas müüa peekonsigu.–Eesti Seakasvatajate Seltsi Teated 1930, nr. 1, lk 29.

¹⁴⁰ Janusson, J. Karjamajandus ja karjasaaduste turg välismaal ja Eestis, lk 18.

Ühendkuningriiki umbes 99,9% väljaveost. 1928–1929 saadeti Ühendkuningriiki 100% ekspordiks mõeldud peekonist¹⁴¹. Peekoni eksport vähenes perioodi lõpul, mille kutsus esile hindade langus. Peekoni hindade madaluse üheks põhjuseks oli ka 1927. ja 1928. aasta kehv vilja- ja kartulisaak. Mitmes riigis seati peekoni sisseveole piirangud kvootide näol, mis pidurdas oluliselt seni kiiresti arenenud seakasvatust. Hindade langus oli tegelikult juba pikemaajalisem protsess. Aastal 1925 oli peekoni väljaveo kilohinnaks 1,96 kr/kg, kuid 1928. aastaks oli see langenud 1,37 kr/kg.¹⁴² Eesti ekspordi tipp hetk Ühendkuningriiki oli nii koguseliselt kui ka rahaliselt aasta 1927¹⁴³. Ühendkuningriiki saadetud peekon oli ka kvaliteetne ning taset aitasid hoida Põllutööministeeriumi ametnikud¹⁴⁴. Britid ise esitasid järjepidevalt arupärimisi kvaliteedi kohta, kuna levinud olid kuuldused trihhinelloost Vene sigadel, millest tehti peekonit Ühendkuningriigi turule, kuid Eesti kinnitas hoolsast ja järjepidevast sigade kontrollist Narvas. 1925–1926 tuvastati 22 haiguse juhtumit.¹⁴⁵ 1928. aastal leiti Ühendkuningriigis ikka veel, et Eesti peekon on sorteeritud liiga õhukesena. Lisati, et lepiti sellega, et igal aastal viljakoristamise ajal, mil põllupidajatel puudus aeg sigade eest tarvilist hoolt kanda, suur protsent halvasti toidetud sigu saadetakse, kuid aastaringelt seda ei aksepteerita.¹⁴⁶

2.4. Metsa- ja metsatöösadused

Maailmasõja järgsetel aastatel oli Euroopas metsamaterjali järele nõudlus. Eesti kuulus nende riikide hulka, kelle oluliseks loodusvaraks oli mets, millega oli kaetud viiendik pindalast, millest 86% oli riigi omand.¹⁴⁷ Metsa müügist saadi vajalikku valuutat toidu- ja tarbekaupade impordiks ja sõjavõlgade tasumiseks. Võrreldes teiste Euroopa kapitalistlike maadega oli Eestis riiklik sekkumine metsamajanduses ja -tööstuses suur.¹⁴⁸ Tänu puidutööstusele suutis riik esialgu oma väliskaubanduse bilanssi tasakaalustada. Peamiselt eksporditi Ühendkuningriikidesse. Turukonjunktuur muutus peagi ebasoodsaks, kuna 1921. aastaks olid peamised ülesehitustööd tehtud ja edaspidi hakkas rolli mängima materjali kvaliteet, mis

¹⁴¹ Arvutusalus: lisa nr. 4.

¹⁴² Põllumajanduse Peavalitsuse aastaraamat nr II, lk 214–218.

¹⁴³ Arvutusalus: lisa nr. 4.

¹⁴⁴ Baconitööstus Eestis.–Kaubandus-Tööstuskoja Teataja, 1926, nr. 14, lk 467.

¹⁴⁵ Põllutööministeeriumi Loomatervishoiu Peavalitsuse ja Londoni Eesti saatkonna vaheline kirjavahetus 1927.–ERA, f. 1583, n.1, s. 974, l. 21–23, 28.

¹⁴⁶ Põllumajandusministeeriumi kirjavahetus Inglise firmaga "Macpherson, Train & Co" peekoni ekspordi asjus 1928.–ERA, f. 1950, n. 1, s. 48, l. 3,6.

¹⁴⁷ Eesti metsa- ja puueksport-tööstus.–Kaubandus-Tööstuskoja Teataja 1926, nr. 13, lk 435.

¹⁴⁸ Valitsusasutuste tegevus 1918–1934, lk 190–192.

polnud Eestil esialgu parim. Ühendkuningriiki saadetud puu- ja tööstussaadusi ei suudetud realiseerida enam endise hinnaga¹⁴⁹.

Metsatööstuse ettevõtete käive oli suur aga tulu väike. Eksporditud lauad ja plangud pidid katma ka eksportööride vahendustasu, sadama- ja laomaksud ja eksporditollimaksu. Näiteks raudteedel tuli maksta veotariifi, raudteeäärsete laoplatside maksud, lisaks nõudsid maksu ka vallad, mille piirides metsamaterjali veeti. Samas andsid eksporditud laudade ja plankude saagimisjäätmel saetööstustele lississetulekuid, kuna need müüdi küttematerjaliks või tselluloosi valmistamiseks¹⁵⁰. Tänu metsamaterjalide ekspordil said tööd nii metsalangetajad, transporditeerivad ettevõtted kui ka töötlevas tööstuses osalev tööjõud ning seega oli antud tööstus Eestile oluline.

Valitsus ei toetanud ümbertöötlemata kaupade ekspordi, kuna nii ei maksimaliseeritud kasu ning lisaks jäi tööta kohalikke inimesi. Sellegipoolest ettevõtted eksportisid kõrgelt maksustatud propse. Viimaste kaubandus hõivas tööstuses minimaalselt inimesi. Kuuse- ja männipuust laudade väljaveomaksuks oli määratud 250 mrk/standard¹⁵¹. 1920. aasta novembris Eesti valitsuse poolt vastus võetud otsusega pidi eksportöör toormaterjali väljaveo puhul maksuma kuni 30% kauba väärtusest¹⁵² ja 3. jaanuaril 1921 lisandus sellele määrus, et männi- ja kuusepropsi pealt võetavaks väljaveomaksuks on 7 mrk/pd.¹⁵³, mis ettevõtete surve tõttu langes siiski järgmisel aastal 3–5 mrk-ni/pd.¹⁵⁴. Sellegipoolest leidsid Eesti propsid endale koha Ühendkuningriigi turul juba 1920. aastate alguses. Propsid olid väljaveos Ühendkuningriiki kaaluliselt teisel kohal, kuid väärtuse ja tööhõive seisukohalt üks vähemtähtsaid. Briti osatähtsus propside väljaveos oli aastatel 1923–1929 keskmiselt 79%¹⁵⁵.

Propside väljaveos oli kaks tõusuperioodi. Aastatel 1921–1924 suurenes eksport perioodi lõpuks kümnekordseks. Uus periood algas 1925. aastal, mil propside eksport vähenes eelneva aastaga märkimisväärselt.¹⁵⁶ Väljaveo peamisteks takistusteks olid Ühendkuningriigi enda majanduslik olukord: 1926. aastal toimus kivisöökaevurite streik. Eesti propse kasutati tugifunktsioonina Ühendkuningriigi söekaevanduses ning seega halvas tööseisak ka propside kaubanduse¹⁵⁷. 1927. aastal olukord paranes, kuna propse lubati tollimaksuta eksportida¹⁵⁸.

¹⁴⁹ Metsasaaduste välisturg.–Eesti majandus. Tallinn: Eesti Majanduspoliitilise Seltsi häälekandja 1921–1926, 1921, nr. 6, lk 5–7.

¹⁵⁰ Eesti Metsanduse aastaraamat II. Tartu: Akadeemiline Metsaselts 1927, lk 163.

¹⁵¹ Määrus väljaveo tollimaksude kohta.–RT 1921, nr. 44, lk 260–262.

¹⁵² Määrus väljaveo määruse muutmise ja täiendamise kohta.–RT 1920, nr. 203/204, lk 1621.

¹⁵³ Määrus väljaveo tollimaksude kohta.–RT 1921, nr. 44, lk 260.

¹⁵⁴ Määrus kaupade väljaveo tollimaksude kohta.–RT 1922, nr. 51, lk 225–228.

¹⁵⁵ Arvutusalus: lisa nr. 5.

¹⁵⁶ Metsasaadused meie väliskaubanduses.–Eesti Statistika, nr. 88, lk 168.

¹⁵⁷ Eesti-Briti majandusline läbikäimine 1926. a.–PM 04.05. 1927.

Lisaks Ühendkuningriigis lõppes söekaevurite streik ning kaevandus vajab taas tugimaterjali. Eestil avanes võimalus oma ladustatud ressursse realiseerida. 1928–1929 hakkas majandussurutis mõjutama ka propside eksporti ja hinda. 1929. aastal saadeti Ühendkuningriikidesse samas koguses propse kui eelneval aastal, kuid selle eest saadud hind oli varasemast kaks korda väiksem.¹⁵⁹

Lisaks propsidele eksporditi 1920. aastatel Ühendkuningriiki männi- ja kuuselaudu ning planke. Briti osatähtsus Eesti männi- ja kuuselaudade ning plankude ekspordis kukkus alla 80% alles 1925. aastaks¹⁶⁰. Tänu laudade ja plankude ekspordile Ühendkuningriiki arenes Eesti saetööstus, kuna mõjus positiivselt toodete kvaliteedile ja vabrikute sisseseadetele. Metsatööstuses töötas ligi 15% Eesti tööstustöolistest¹⁶¹. Lauavabrikute toodangust läks ekspordiks peamiselt suurtööstuslike ettevõtete toodang ning seega kesk- ja väiketööstused katsid siseturu tarviduse oma väljalaskega. Eesti siseturul oli materjali järele vajadus seoses asundustalude väljaehitamise ja saeveskeid oli 1924. aastal kokku 25¹⁶². 1926. aastaks kasvas suurtööstuslike lauavabrikute arv 43-ni ning nendes töötas 2475 inimest¹⁶³. Suurim lauavabrik oli „a/s Silva“ poolt 1922. aastal omandatud „D. Zinovjevi“ saeveski, mis asus tööle „a/s Forest“ lauavabriku nime all, kus oli ligikaudu 500 töolist¹⁶⁴. Arvukalt töötas saeveskeid ka Pärnus ja Tartus. Seoses maareformiga alanud ehitustegevus kutsus ellu mitmeid lauavabrikuid, kus valmistati aknaraame, uksi ja muid ehitusdetalle.

1924. aastani metsamaterjalide maalimaturuhinnad langesid pidevalt, kuid Eesti eksport Ühendkuningriiki siiski kasvas. Metsaturu seisukorra halvenemise üheks põhjuseks saab lugeda Vene SFNV mõju, kelle majandus muutus järjest konkurentsivõimelisemaks¹⁶⁵. 1925. aastal olid hinnad madalseisus, kuid selle päästsid Skandinaaviamaade ühine metsasaaduste piirhindade konventsioon, millega kehtestati miinimumhinnad. Esialgu tundus, et 1926. aasta söestreiigi tõttu jääb sissevedu Ühendkuningriikidesse väheseks, kuid Eesti ettevõtete õnneks hakkas Ühendkuningriigis tekkima korterikriis ning 1927. aastal suurenes nõudlus puidust ehitusmaterjali järele.¹⁶⁶ 1926. aastal Kopenhaagenis sooviti moodustata kartell, millega

¹⁵⁸ Tolli põhitariifide muutmise ja täiendamise seadus.–RT 1927, nr. 40, lk 549–552.

¹⁵⁹ Puidu kasutamine majapidamises ja tööstuses.–Eesti Metsaühingute liidu väljaanne 1931, nr. 1, lk 11.

¹⁶⁰ Arvutusalus: lisa nr. 6.

¹⁶¹ Eesti Metsanduse aastaraamat II. Tartu, lk 11.

¹⁶² Eesti Tööstus 1924, lk 3.

¹⁶³ Töäjõud ja toodang suurtööstuses 1926. a.–Eesti Statistika 1928, nr.75, lk 110–126.

¹⁶⁴ Eesti Tööstus ja kaubandus sõnas ja pildis I. Tallinn: Eesti Kirjastus 1931, lk 42.

¹⁶⁵ Janusson, J. Eesti majanduslik areng, lk 24.

¹⁶⁶ Metsasaadused meie väliskaubanduses.–Eesti Statistika 1929, nr. 88, lk 165–185.

loodeti puuturgu paremini korraldada säilitamiseks soodsat hinnataset tootjatele¹⁶⁷. Paraku Vene SFNV ei soovinud kartelli moodustada, samuti soovis Soome toota rohkem kui oleks olnud otstarbekas.

Eesti laudade ja plankude eksport Ühendkuningriikidesse oli maksimaalne 1928. aastal ulatudes 57381 tonnini¹⁶⁸. 1929. aastal langes eksport eelnevate aastate tasemele. Tagasimineku põhjuseks oli peamiselt metsamaterjali hindade langus. Puuturu seisukorra halvenemise kutsus taas esile Vene SFNV, kes paiskas turule konkurentidest soodsamaid tooteid. Lisaks asusid Soome ja Rootsi tegema ladude tühjendusmüüki. Kuna Vene SFNV edasist müügitaktikat ei teatud, siis ei soovinud ka Ühendkuningriik Eestiga pikemaajalisi lepinguid sõlmida, kuna loodeti saada kaupa võimalikult soodsalt. Seega sel aastal langes Ühendkuningriigi osatähtsus Eesti männi- ja kuuselaudade ja plankude ekspordis esmakordselt alla 70%¹⁶⁹.

Puidu töötlemistööstuse tähtsamaks haruks oli endiselt vineeritööstus, mis enne sõda saatis enamiku oma toodangust Venemaa sisekubermangude turgudele. Eesti iseseisvumisega polnud see enam võimalik ja nende asemel tuli leida uued eksportturud. Vineerplaate ning vineertooli põhjasid hakati Briti turule saatma juba 1920. aastast alates¹⁷⁰. Vineerplaatide ja vineertooli põhjade ekspordiks minevad kogused ning väärtused olid teineteisest erinevad. Peamiselt veeti Ühendkuningriiki vineerplaate. Algselt oli Briti osatähtsus vastava aine väljaveost kõrge ning ulatus aastal 1922 92 protsendini ekspordist¹⁷¹. Ühendkuningriiki saadetava toodangu maht ning selle eest saadud väärtus kasvasid kuni 1924. aastani tõusvas joones. Esimesed raskused vineeri turul ilmnisid 1925. aastal küllastumise tõttu. Aastal 1926 olukord halvenes veelgi ja osalt oli selles süüdi Briti kaevurite söestreik, mille tagajärjel paljud vabrikud olid sunnitud kütteainete puudusel oma tegevust piirama või lõpetama¹⁷². Hoolimata sellest tõusis Briti osakaal vineerplaatide ja toolipõhjade väljaveos kümnendi kõrgeimale tasemele moodustades 97% vineerplaatide ja -põhjade koguväljaveost¹⁷³.

Tuntum vineeritootja ja eksportija Eestis oli „a/s A.M. Lutheri“ vineerivabrik. Ettevõtte käivitati juba 1886. aastal¹⁷⁴. Lutheri vabriku toolipõhjad ja-toed, kontorimööbel ja vineerplaadid jõudsid üsna pea Lääne-Euroopa turgudele. Vineeri valmistamiseks kasutati

¹⁶⁷ Põhjamaade puutööstuse kartelli küsimus.–Kaubandus-Tööstuskoja Teataja 1926, nr. 5, lk 143.

¹⁶⁸ Arvutusalus: lisa nr. 6.

¹⁶⁹ Sama.

¹⁷⁰ Eesti väliskaubandus 1919–1921. a.–Eesti Statistika 1922, nr. 5, lk 35–68.

¹⁷¹ Väliskaubandus 1928. a, lk 12.

¹⁷² Metsasaadused meie väliskaubanduses.–Eesti Statistika 1929, nr. 88, lk 170.

¹⁷³ Arvutusalus: lisa nr. 7.

¹⁷⁴ Lutheri Vineeri- ja Mööblivabrik. Luterma mööbel on kvaliteet: tootekataloog a/s A. M. Luther. Tallinn: A. M. Luther 1940 lk 1.

Eestis tavaliselt kodumaiseid kase- ja lepakke¹⁷⁵. Vineerplaatide ja toolipõhjade liimimiseks olid tarvilikud imporditavad kaseiin ja albumiin¹⁷⁶. Sisseveomaks oli vastavatele ainetele üsna kõrge, mis tõstis omakorda tootmiskulusid. Osava lobitööga suutis ainult Luther saada erandkorras valitsuse määruse, mille kohaselt alates 9. detsembrist 1927 hakati imporditud kaseiini ja albumiini sisseveotolli tagasi maksma juhul, kui nende ainete kaasabil valmistatud vineer ning toolipõhjad läksid tõestatud dokumentide alusel ekspordiks¹⁷⁷. 1927. aasta tollimaksuseadusega valmissaadustelt väljaveotolli ei võetud, mistõttu ekspordiks mineva kauba väljamüügihind tuli ettevõtjale soodne.¹⁷⁸ Antud otsused parandasid Lutheri toodete konkurentsivõimet. 1928. aasta augustis tühistati kõigile ekspordiks minevate vineerplaatide ja toolipõhjade valmistamiseks vajamineva imporditud kaseiini ja albumiini sisseveotolli tagasimakse¹⁷⁹. Lutheri vabrik jäi praktiliselt ainukeseks suuremaks vineerplaadi ning vineertooli põhjade eksportijaks, kuid andis sellele vaatamata tööd näiteks 1926. aastal 1627 isikule¹⁸⁰.

1920. aastate lõpus muutus konkurents antud turul tihedamaks. Näiteks Lätis ja Poolas asutati mitmeid kaasaegse tehnoloogiaga varustatud vineerivabrikuid¹⁸¹. Eesti vineeritööstuse suurimaks konkurendiks maailmaturul loeti põhjanaabrit Soomet oma metsarikkusega ning albumiini ja kaseiini madala sisseveotolliga¹⁸². Lisaks olid aktiveerunud ka moodsate tehaste sisseadete poolest tuntud Poola. Aktiveerus ka Vene SFNV, kes asus paiskama maailmaturule odavaid vineerist tooteid.¹⁸³ Hoolimata konkurentsist olid hinnad 1928. aastal vineeri saadustele kõrged ning isegi eksporditava toodangu maht Ühendkuningriikidesse tõusis võrreldes eelneva aastaga. 1929. aastal langesid metsasaaduste hinnad järsult ning 1927. aastaga samaväärse vineertoodete koguse ees teeniti ¼ võrra vähem¹⁸⁴. Samas Ühendkuningriigi osatähtsus vineerplaatide koguväljaveos langes ainult paar protsenti. Kokkuvõttes võib öelda, et vineerplaadi ja toolipõhjade eksport tõusis aastatel 1923–1928 64%¹⁸⁵. Ühendkuningriigi suurim osakaal oli aastal 1926 ja vähim 1929. aastal, kuid sellegi

¹⁷⁵ Eesti metsa- ja puueksport-tööstus.– Kaubandus-Tööstuskoja Teataja 1926, nr. 13, lk 436.

¹⁷⁶ Pihlamägi, M. Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 206.

¹⁷⁷ Määrus sisseveotolli tagasimaksmise kohta väljamaa kaseiini ja albumiini eest, mis tarvitatud eksporteeritavate vineerplaatide ja vineertooli põhjade valmistamisel.–RT 1928, nr. 3, lk 19.

¹⁷⁸ Metsasaadused meie väliskaubanduses.–Eesti Statistika 1929, nr. 88, lk 165–170.

¹⁷⁹ Määrus kaseiini ja albumiini sisseveo kohta vineerplaatide ja toolipõhjade valmistamiseks.–RT 1928, nr. 66, lk 806.

¹⁸⁰ Lutheri Vineeri- ja Mööblivabrik. Luterma mööbel on kvaliteet: tootekataloog a/s A. M. Luther lk 1.

¹⁸¹ Metsasaadused meie väliskaubanduses.–Eesti Statistika 1929, nr. 88, lk 167–170.

¹⁸² Pihlamägi, M. Eesti industrialiseerimine 1870–1940, lk 206.

¹⁸³ Metsasaadused meie väliskaubanduses.–Eesti Statistika 1929, nr. 88, lk 170.

¹⁸⁴ Väliskaubandus 1929. a, lk 66.

¹⁸⁵ Metsasaadused meie väliskaubanduses.–Eesti Statistika 1929, nr. 88, lk 171.

poolest oli antud osakaal vastava aine väljaveost 71%¹⁸⁶. Suurem osa Eesti toodangut läks lisaks Ühendkuningriigile Saksamaale, Prantsusmaale ja Belgiasse¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Arvutusalus: lisa nr. 7.

¹⁸⁷ Väliskaubandus 1929. a, lk 75.

KOKKUVÕTE

Esimestel iseseisvusaastatel oli kaubavahetuse käive minimaalne. See oli ka täiesti loomulik, sest esmalt tuli sõjast räsitud majandus taastada, sealhulgas rajada oma raha- ja pangasüsteem ning üles ehitada kaubandussuhted teiste riikidega. 1920. aastal, pärast Vene SFNV-ga sõlmitud vaherahu, sai Eesti asuda majandust rekonstrueerima ja arendama. Kõige loomulikum oleks olnud kaubavahetus lähinaabrite – Soome, Läti, Leedu ja Vene SFNV-ga. Sellega olid siiski omad probleemid. Vene SFNV väliskaubandus oli riigi monopol ning riigi kaubanduskultuur ja sellega seotud poliitilised eesmärgid raskendasid kaubavahetust. Soome ja eriti Läti ning Leedu puhul oli probleemiks see, et nende majanduselu ja toodang sarnanesid Eesti omaga. Sel põhjusel pidi Eesti vaatama kaugemale ning tähtsamateks kaubanduspartneriteks kujunesid Ühendkuningriik ja Saksamaa.

Vastavalt David Ricardo suhtelise eelise teooriale hakkab riik tootma rohkem kaupa, mille tootmisel tal on suhteline eelis. Teiste kaupade tootmine väheneb ja nende import kasvab. 1920. aastatel hakkas Eesti eksportima põllumajandustooteid. Eesti importis tööstustooteid ja toorainet. Esimest imporditi, kuna antud toodete tootmine oli liiga kapitalimahukas ning teist kuna Eesti riigil lihtsalt puudusid turgu rahuldaval hulgal toorainet. Eksportida tasub turule, kus on olemas kindel valuuta, kuna tavaliselt on valuuta seeläbi kõrge väärtusega. Importida tasub riikidest, kus valuuta väärtus pole kõrge, kuna sellisel juhul saadakse toode suhteliselt odavalt kätte. Seetõttu on arusaadav Eesti väliskaubanduslik käitumine: üritati eksportida Ühendkuningriiki ja sooviti importida Saksamaalt. Esimene valuuta oli üsna kindla positsiooniga ja 1920. aastate teisest poolest taas kulla alusel. Saksa mark suudeti stabiliseerida alles 1925. aastaks. 1920. aastate teisel poolel algas Saksamaal majanduslik õitseng. Pärast antud sündmusi suurenes ka Eesti eksport Saksamaale. Oluline on ka välispoliitiline lähedus ning selleks sobis samuti kõige paremini Eestit Vabadussõjas toetanud ja Eestisse positiivse neutraalsusega suhtuv Ühendkuningriik. Alahinnata ei tohi majanduse avatuse tähtsust väliskaubanduslikes suhetes. Kuni 1930ndate aastate majanduskriisini tegeles enamik riike teatud ulatuses proteksionismiga, tõsi, vähem kui kriisijärgsel perioodil. Ühendkuningriik kui üks juhtivaid kaubandusmaid oli vabakaubanduse tugevaim pooldaja ning seega oli Eestil sinna turule pääsemine mõnevõrra kergem.

Kaubanduslik läbikäimine Ühendkuningriigi ja Eesti Vabariigi vahel fikseeriti ametlikult 20. juulil 1920, kuna antud leping oli puudulik, siis sõlmiti uus kaubandus- ja laevandusleping 18. jaanuaril 1926. Eesti peamisteks ekspordiartikliteks 1920. aastatel Ühendkuningriikidesse olid või, lina, peekon, propsid, männi- ja kuuselauad, plangud, vineerplaadid ja viinertooli põhjad.

Väärtuseliselt tähtsaimaks kaubaartikliks olid männi- ja kuuselauad ja plangud. Ühendkuningriigi osatähtsus oli vastava aine ekspordist 1923–1929 keskmiselt 77%. Ekspordiks tootsid laudu ja planke peamiselt suurtööstuslikud lauavabrikud, mistõttu arenes märkimisväärselt nende sisseseade. Puidu töötlemistööstuse tähtsamaks haruks oli endiselt vineeritööstus. Vineerplaate ja toolipõhjasid hakati Ühendkuningriigi turule saatma 1920. aastast alates. Ühendkuningriigi osatähtsus oli keskmiselt 72% Eesti antud toote ekspordist. Ehkki tollipoliitika ei soosinud töötlemata metsamaterjali väljavedu, olid propsid väljaveos Ühendkuningriiki kaaluliselt teisel kohal, kuid väärtuse ja tööhõive poolest üsna tähtsusetud. Ühendkuningriigi osakaal propside väljaveos oli aastatel 1923–1929 keskmiselt 79%. Kokkuvõtlikult saab väita, et tänu metsamaterjalide ekspordil said tööd nii metsalangetajad, transporteerivad ettevõtted kui ka töötlevas tööstuses osalev tööjõud.

Iseseisvusaja suurim saavutus põllumajanduses oli piimakarjanduse kiire areng ning selle peamiseks tõukejõuks oli kasvav eksport. Sellest tulenevalt oli põllumajandussaaduste väljaveo koostises või läbi 1920. aastate esikohal. Luba või ekspordiks anti 1921. aasta suvel. Ühendkuningriiki väljaveetud või kogused aastate lõikes kasvasid peale 1924. aastat mitmekordseks. Ühendkuningriigi osatähtsus Eesti või ekspordis oli keskmiselt 28%. 1929. aastaks moodustas Ühendkuningriiki eksporditud või kolmandiku Eesti piimatööstustes toodetud võist. Järjest arenev piimakarja pidamine nõudis ka seakasvatuse arendamist, et sellega võimalikult otstarbekalt ära kasutada lahjat piima ja suurendada piimakarja tasuvust. Seetõttu hakkas arenema ka peekonsigade kasvatamine ja nende turustamine. Peekonit hakati Briti kvaliteedi nõudlikule turule tarnima alles dekaadi keskpaigas, kuna varem ei kasvatatud Eestis Ühendkuningriigi turu kvaliteedile vastavaid peekonsigu ning puudusid korralikud sigu ümbertöötlevad eksporditapamajad. Ühendkuningriik oli 1920. aastatel suurim loomasaaduste importija. 1928–1929 saadeti Ühendkuningriiki 100% ekspordiks mõeldud peekonist. Siseriiklikult kasutati lina vähesel määral ning seega oli oluline leida eksporditurg. Selleks kujunes Ühendkuningriik. Viimase osatähtsus Eesti lina ekspordis aastatel 1923–1929 oli keskmiselt 36%. Linakasvatuseks oli vaja palju tööjõudu ning seega pakkus eelkõige hooajalist tööd. Mõju avaldas ka lina hindade kõikumine, mistõttu linatööstused funktsioneerisid mõnel aastal kahjumiga. Kõige tähtsamad linakasvatamise piirkonnad Eestis olid Võru- ja Põlva maakonnad.

Ühendkuningriigi panus oli nii Eesti riigi arengule kui majanduse ülesehitamise kaasaaitamises oluline, kuna suurenev eksport sinna oli tasakaalustavaks faktoriks riigi üldisele väliskaubandus bilansile ning võimaldas Eestis asuvatest ettevõtetest valmistatudprodukte sealsel turul realiseerida, millest lähtuvalt arenes Eesti ettevõtlus ja majandus

tervikuna. Ekspordi olemasolu andis riigile vajalikku valuutat ja Eesti Vabariik sai importida siseriigis puuduvaid või vähesel määral olemasolevaid tooteid. Ühendkuningriigi näol oli tegemist demokraatliku ja majanduslikult stabiilse riigiga ning seetõttu oli ka kaubavahetus pidev ja ilma tõrgeteta, mis aitas Eestil hoida tööhõive üsna stabiilsena ning arendada järjepidevalt majandust. Seega avaldas Ühendkuningriik Eestile positiivset mõju nii majanduslikku kui ka sotsiaalsest plaani vaadates. Juba Vabariigi algusaastatest alates kujunes Ühendkuningriigi turg Eesti tähtsaimaks kaupade realiseerimiskohaks. 1920. aastatel moodustas Briti osatähtsus Eesti koguväljaveost keskmiselt 33%.

SUMMARY

Estonia`s exports to the United Kingdom in 1918–1929.

After gaining independence in 1918 Estonia had to rebuild its economic structure and establish trade relations with other countries. Estonia had no foreign trade treaties, no trade representatives, and no foreign trade to speak of. The first goal of Estonia economic policy was introducing stable currency. The years 1918–1924 might be characterized as a period of searching adaptation and reconstruction of industry. Estonians expected to restore the previous economic relations with Soviet Russia. As the economic interests of Soviet Union were subjected to the political aims, the overall levels of trade and transit remained deeply disappointing not only for Estonians, but also for Western businessmen. In Estonia stable currency could not be achieved without economic emancipation and separation from Soviet Russia. However, Estonia was thrown back on her own resources which, while largely agricultural, also included potentially valuable reserves of timber. Estonian agriculture concentrated on dairy farming and cattle breeding. The main markets were found in Great Britain and Germany, both of which were among the richest and most industrialized nations of the contemporary world.

Great Britain was Estonia`s second main trade partner after Germany. The trade turnover between Estonia and Great Britain grew steadily year after year, with the balance greatly in favour of Estonia. The economic connections between Great Britain and Estonia were made official with a trade treaty on the 20th July 1920. Special preferences for the nearest neighbours Latvia, Lithuania and Soviet Russia in the form of the Baltic Clause were stipulated in the trade agreement concluded by Estonia. Due to the fact that last treaty was in many ways incomplete and at the point of signing Britain had not yet recognized Estonia as an independent state, a new trade and navigation treaty was signed on January 18th, 1926. Great Britain was the most important consumer of Estonian products. This is proof of a high quality of Estonia agricultural goods, which were able to compete with their counterparts from Scandinavian and other Baltic countries in the British market. In the 1920s British market occupied 33% of the whole of Estonian foreign trade. The opportunity to sell Estonian-made products on British market strengthened local business and economy as a whole. Therefore, it can be said that Great Britain had both economic and social influence on Estonian Republic. The success of Estonian products in the world market changed the Western countries` attitude toward Estonia. Western countries came to accept the Estonian

market as an independent market for selling their industrial products while buying raw materials and foodstuffs from it.

In the 1920s, most of Estonian workforce was involved in the agricultural sector. Great Britain, on the other hand, was the biggest consumer of the dairy produce in the world at that time. In addition to, the political relations were rather friendly between the two countries and many Estonian politicians were British- oriented. The main export articles to Great Britain in the 1920s were pine and spruce timber boards and planks, butter, linen, plywood, bacon and prop. On average of 77% of the whole of Estonian timber board export was sold to Great Britain revising years 1923–1929. The only setback came only in 1919 when a general conjecture of the markets were poor. Plywood boards and seats were also exported to British market in 1920s. Export never fell below 70%. The biggest company was „a/s A.M. Lutheri“, where worked almost 2000 workers. Estonian prop found a stable and dominate niche on British market at the beginning of the 1920s. Although Estonian tolling policies discouraged the export of unprocessed goods, prop export by its amount was on the second place of all export to Great Britain. On average of 75% of the whole of Estonian prop exported to Great Britain. Timber industry gave jobs to fellers, transport business as well as processing enterprises.

Butter export was officially allowed in the summer 1921. This opportunity was taken up by manufacturers very quickly and the exported amount of butter multiplied year after year, especially after 1924. During the 1920s British market maintained their second position in butter export, having an average of 28% of the whole butter export between 1923 and 1929. In 1928 there were five company: „P.K Estonia“, „A. Einpaul“, „C.F. Gahlnbäck“, „a/s Rotermann“ and „E.P. Liit“. The export of bacon into Great Britain did not realise before the middle of the decade when the quality of the produce finally met the expectations of the British market. On average of almost 100% of the whole of Estonian bacon export was sold to Great Britain between 1923–1929. There were two big company: „Külmetus and „OÜ Estonia“. Unfortunately, the amount exported was unstable. Nonetheless, providing employment for big breeders, meat processing factories and marketing firms. Linen was already exported to Great Britain during the reign of Russian Empire. There was little local demand for linen which contributed to changing it into an important export article during the first years of the republic. British linen market was not a stable one, being affected by different factors during the decade. Linen export benefited mostly the workforce and entrepreneurs of Võru and Petseri regions because of the suitable soil for growing linen over in those areas.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Publitseeritud allikad:

- 1) Agronoomia. Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee ning Agronoomide Koja häälekandja. 1921–1928.
- 2) Eesti Majandus. Tallinn: Eesti Majanduspoliitilise Seltsi häälekandja. 1921–1926.
- 3) Majandusteated. Tallinn: Ühiselu 1935–1940.
- 4) Eesti Valitsus. Vabariigi valitsuse koosolekute protokollid 1923. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1920–1940, nr. 4.
- 5) Eesti Metsanduse aastaraamat II. Tartu: Tartu: Akadeemiline Metsaselts 1927.
- 6) Põllutööministeerium. Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaama aastaraamat. Tallinn: Riigi Trükikoda 1924 (1926)–1939 (1940).
- 7) Piimasaaduste Väljaveo Kontrolljaam 1924–1936. Tallinn: Põllutöökoda, 1937.
- 8) Põllumajanduse Peavalitsuse aastaraamat nr I, 1918–1926. Tallinn: Põllutöökoda 1927.
- 9) Põllumajanduse Peavalitsuse aastaraamat nr II, 1926–1929. Tallinn: Põllutöökoda 1929.

Statistikakogumikud:

- 1) Eesti arvudes 1920–1935. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo 1937.
- 2) Eesti Statistika: kuukiri. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo 1922–1931.
- 3) Eesti Põllumajandus. Statistiline aastaraamat I–XVIII. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo 1923–1940.
- 4) Riigi Statistika Keskbüroo. Eesti Majandus. Väliskaubandus 1921 ja 1922. aastad. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1923.
- 5) Riigi Statistika Keskbüroo. Eesti Majandus. Väliskaubandus 1. vihk (1924)–21. vihk (1939). Tallinn: Riigi Trükikoda.
- 6) Riigikantselei. Valitsusasutuste tegevus 1918–1934. Tallinn 1934.

Õigusaktid:

- 1) Riigi Teataja. Tallinn: Kohtuministeerium 1918–1940.
- 2) E.W. Välisministeerium. Eesti lepingud välisriikidega. V, 1925–1926. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus 1926.

Arhiivid:

Riigiarhiiv (ERA)

Fond 31–Riigikantselei

Fond 891–Kaubandus-Tööstuskoda

Fond 957–Välisministeerium

Fond 1583–Eesti saatkond Londonis

Fond 1648–Põllutöoministeeriumi Põllumajanduse osakond

Fond 1831– Riigi Statistika Keskbüroo

Fond 1950–Ühing Eesti Lihaeksport

Perioodilised väljaanded:

1. Eesti Seakasvatajate Seltsi Teated, 1930, 1932.
2. Hommikune Postimes (HP), 1920.
3. Kaubandus-Tööstuskoja Teataja, 1926.
4. Konjuktuur, 1926, 1938.
5. Postimees (PM), 1919, 1922, 1924, 1926, 1927, 1929.
6. Põllumajanduseturg, 1931.
7. Päevaleht (PL), 1920.

Kasutatud kirjandus:

1. **Black**, Jeremy. Briti saarte ajalugu. Tallinn: Valgus 2004.
2. Eesti ajalugu. VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa 2005.
3. Eesti tööstus-kaubandus tutvustaja. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1927.
4. Eesti tööstus, kaubandus ja pangad / Väljaantud Eestimaa Vabrikantide Ühisuse ja Tallinna Börsi Komitee ülesandel. Tallinn: Kiri 1924.
5. **Eamets**, Raul; **Kaasa**, Anneli; jt. Sissejuhatus majandusteooriasse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda 2005.
6. Eesti Maapank 1926–1936. Tallinn: Eesti Maapank 1936.
7. **Cain**, J. Peter; **Hopkins**, G. Anotony. British Imperialism 1688–2000. Edinburgh: Longman 2001.
8. **Hansen**, E. Damsgård. European Economic History: From Mercantilism to Maastricht and Beyond. Copenhagen Business School Press DK 2001.
9. **Heaton**, Herbert. Economic History of Europe. New York: Harper & Row 1948.
10. **Hidden**, John; **Salmon**, Patric. The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia & Lithuania in the Twentieth Century. New York: Longman Publishing 1991.

11. **Hinkkanen-Lievonen**, Merja-Liisa. British Trade and Enterprise in the Baltic States. Helsinki: Studia Historica 14 1984.
12. **Janusson**, J; Joa, H; **Krepp**, E; **Rannes**, A; **Asper**, V. **Reiman**, H. Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseivuse aastail. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts 1937.
13. **Janusson**, Juhan. Karjamajandus ja karjasaaduste turg välismaail ja Eestis. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo väljaanne 1928.
14. **Janusson**, J. Eesti majanduslik areng. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo väljaanne 1932.
15. **Järv**, Johannes. Eesti tööstus ja kaubandus sõnas ja pildis I. Tallinn: Eesti Kirjastus 1931.
16. **Karma**, Otto. Eesti Vabariigi majanduspoliitika. Kaks aastakümnet 1919–1939. Tallinn: Umara 1999.
17. **Kindleberger**, P. Charles. A Financial History of Western Europe. Oxford: Oxford University Press 1993.
18. **Krinal**, Valner; **Karma**, Otto; **Sauks**, Felix; **Ligi**, Herbert. Eesti NSV majandusajalugu: kõrgkooliõpik kaubandusökonoomika, majandusküberneetika, rahanduse ja krediidi, raamatupidamise ning tööstuse planeerimise erialal. Tallinn: Valgus 1979.
19. **Köll**, Anu Mai. Peasants on the World Market: Agricultural Experience of Independent Estonia, 1919–1939. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia 14 1994.
20. **Lewis**. A. Williams. Economic Survey 1919–1939. London: Routledge 2004.
21. Linakasvatus ja kaubandus. Tallinn: Konjunktuurinstituut 1937.
22. Lutheri Vineeri- ja Mööblivabrik. Luterma mööbel on kvaliteet: tootekataloog a/s A. M. Luther. Tallinn: A. M. Luther 1940.
23. **Medijainen**, Eero. Eesti välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 1997.
24. **Medijainen**, Eero. The Republic of Estonia 1918–1940. Tallinn: Eesti Instituut 2001.
25. **Medijainen**, Eero. Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934. Tartu: TÜ Ajaloo- ja rahvastikuteaduse labor 1991.
26. **Pihlamägi**, Maie. Väikeriik maailmaturul: väliskaubandus 1918–1940. Tallinn: Kirjastus Argo 2004.
27. **Pihlamägi**, Maie. Eesti industrialiseerimine 1870–1940. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus 1999.
28. **Pool**, J Theodor. Maauendus Eestis ja selle tulemusi. Tartu: Üs “Liivika“ 1993.

29. Puidu kasutamine majapidamises ja tööstuses. Eesti Metsaühingute Liidu väljaanne. Tallinn: Eesti Metsaühingute Liit 1931–1941.
30. **Reiljan**, Janno; **Vissak**, Tiia. Välismajanduse monetaarne teooria. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus türkikoda 2001.
31. **Salmon**, P; **Barrow**, Tony. Britain and the Baltic: Studies in Commercial, Political and Cultural Relations, 1500–2000. Sunderland: University of Sunderland Press 2003.
32. **Saint-Etienne**, Christian. The Great Depression, 1929–1938: Lessons for the 1980s. Stanford: Hoover Institution Press 1984.
33. **Türk**, Vambola. Turumajanduse alused: Metoodiline õpperaamat. Tartu: Vambola Türk 1997.
34. **Valge**, Jaak. 1989. Eesti või eksport majanduskriisi aastal.– ENSV TA toimetised. Ühiskonnateadused, nr. 38/ 2.
35. **Valge**, Jaak. Lahtirakendamine: Eesti majanduse stabiliseerimine 1918–1924. Tallinn: Rahvusrhiiv 2003.
36. **Wilkinson**, James; **Stuart Hughes**, H. Contemporary Europe: A History. New Jersey: Prentice Hall 1998.
37. **Willson**, Harris David. A History of England. Illinois: The Dryden Press 1976.
38. **Woodward**, E. Llewellyn. A History of England. London: Methuen&Co LTD 1979.
39. **Õie**, Elango. Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925–1929). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1958.

Internetileheküljed:

1. **Lubik**, A. Thomas. Industrial Structure and Monetary Policy in a Small Open Economy. Department of Economics: The Johns Hopkins University, 2003.// [\[http://krieger2.jhu.edu/economics/wpcontent/uploads/pdf/papers/WP493lubik.pdf\]](http://krieger2.jhu.edu/economics/wpcontent/uploads/pdf/papers/WP493lubik.pdf). Viimati vaadatud: 1. mai 2014.
2. **Medijainen**, E. Economic aspects of the US de jure recognition of the Baltic States in 1922. Journal of the Humanities and Social Sciences.–2012, nr. 1.// [\[http://www.vu.lt/leidyba//dokumentai/zurnalai/Baltic%20journal%20of%20political%20science/BJPS%202012%201/22-34.pdf\]](http://www.vu.lt/leidyba//dokumentai/zurnalai/Baltic%20journal%20of%20political%20science/BJPS%202012%201/22-34.pdf). Viimati vaadatud: 13. mai 2014.

LISAD

Lisa nr. 1.

Tabel 1. Suurtööstuse netotoodang aastatel 1922–1929 miljonites kroonides¹⁸⁸

	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Mäetööstus	2,4	2,4	3,3
Mineraalide töötlemine	1,9	3,9	3,2	3,1	3,4	2,6	3,0	2,9
Metallitööstus	4,1	4,7	3,7	3,9	3,6	2,9	3,8	4,8
Keemiatööstus	0,8	0,8	1,2	2,0	0,8	1,2	2,0	1,8
Nahatööstus	1,7	1,6	2,2	2,1	1,6	1,7	1,8	1,4
Tekstiilitööstus	6,3	7,7	7,4	9,4	9,4	9,4	11,0	11,3
Puutööstus	2,8	3,9	3,8	4,9	5,4	4,9	5,5	4,2
Paberitööstus	4,6	5,4	5,9	7,0	7,4	6,1	8,7	7,0
Polügraafiatööstus	0,9	1,7	1,6	1,7	1,9	1,9	2,0	2,1
Toiduainetetööstus	6,7	6,8	7,7	8,7	8,7	8,3	8,3	9,9
Kehakatted ja pudukaubad	1,5	1,7	2,1	1,7
Elektri- ja gaasijaamad	1,8	2,0	2,1
Suurtööstus kokku	30	36	37	43	44	45	53	52

Lisa nr. 2.

Tabel 2. Või (Butter) eksport Ühendkuningriiki aastatel 1923–1929¹⁸⁹

Aasta	Kaal (tonnides)	Väärtus (miljonit krooni)	% vastava toote väljaveost
1923	784	1,9	33%
1924	674	2,0	20%
1925	1197	4,0	19%
1926	2884	7,9	33%
1927	3148	8,3	30%
1928	3971	11,3	33%
1929	5707	19,6	45%

¹⁸⁸ Eesti arvudes 1920–1935, lk 116–119.

¹⁸⁹ Allikas: Väliskaubandus 1923. a, lk 18, 29; Väliskaubandus 1924. a, lk 17, 20; Väliskaubandus 1925. a, lk 15, 33; Väliskaubandus 1926. a, lk 11, 33; Väliskaubandus 1927. a, lk 12, 30; Väliskaubandus 1928. a, lk 31; Väliskaubandus 1929. a, lk 18, 46.

Lisa nr.3.

Tabel 3. Lina (Linen) eksport Ühendkuningriiki aastatel 1923–1929¹⁹⁰

Aasta	Kaal (tonnides)	Väärtus (miljonit krooni)	% vastava toote väljaveost
1923	2526	3,0	28%
1924	3780	6,2	37%
1925	1838	3,4	26%
1926	1577	1,7	14%
1927	3026	3,7	36%
1928	2767	4,4	49%
1929	3154	2,6	65%

Lisa nr.4.

Tabel 4. Peekoni (Bacon) eksport Ühendkuningriiki aastatel 1923–1929¹⁹¹

Aasta	Kaal (tonnides)	Väärtus (miljonit krooni)	% vastava toote väljaveost
1923	-	-	-
1924	-	-	-
1925	425	0,7	99.5%
1926	1384	2,3	99,9%
1927	2602	3,5	99,9%
1928	1929	2,6	100%
1929	1302	2,2	100%

Lisa nr.5.

Tabel 5. Propside (Prop) eskport Ühendkuningriiki aastatel 1923–1929¹⁹²

Aasta	Kaal (tonnides)	Väärtus (miljonit krooni)	% vastava toote väljaveost
1923	58070	2,5	96%
1924	68376	2,1	77%
1925	44043	1,4	83%
1926	37131	1,2	73%
1927	59609	1,9	79%
1928	63720	3,4	84%
1929	64980	1,3	91%

¹⁹⁰ Allikas: Väliskaubandus 1923. a, lk 18, 40; Väliskaubandus 1924. a, lk 20, 35; Väliskaubandus 1925. a, lk 15, 52; Väliskaubandus 1926. a, lk 11, 52; Väliskaubandus 1927. a, lk 50; Väliskaubandus 1928. a, lk 56; Väliskaubandus 1929. a, lk 62.

¹⁹¹ Allikas: Väliskaubandus 1925. a, lk 15, 33; Väliskaubandus 1926. a, lk 11, 30; Väliskaubandus 1927. a, lk 29; Väliskaubandus 1928. a, lk 31; Väliskaubandus 1929. a, lk 45.

¹⁹² Allikas: Väliskaubandus 1923. a, lk 18, 36; Väliskaubandus 1924. a, lk 20, 30; Väliskaubandus 1925. a, lk 15, 46; Väliskaubandus. a, 1926. a, lk 11, 45; Väliskaubandus 1927. a, lk 13; Väliskaubandus 1928. a, lk 48; Väliskaubandus 1929. a, lk 60.

Lisa nr.6.Tabel 6. Männi-ja kuuselaudade ning plankude (Pine and spruce timber boards and planks) eksport Ühendkuningriiki aastatel 1923–1929¹⁹³

Aasta	Kaal (tonnides)	Väärtus (miljonit krooni)	% vastava toote väljaveost
1923	34575	6,9	89%
1924	39683	8,6	85%
1925	42056	7,5	75%
1926	48792	8,1	72%
1927	45910	7,8	72%
1928	57381	12,1	72%
1929	30883	5,0	69%

Lisa nr.7.Tabel 7. Vineer ja vineertooli põhjade (Plywood boards and seats) eksport Ühendkuningriiki aastatel 1923–1929¹⁹⁴

Aasta	Kaal (tonnides)	Väärtus (miljonit krooni)	% vastava toote väljaveost
1923	7726	2,4	88%
1924	9934	3,5	81%
1925	9730	3,5	79%
1926	11489	3,6	97%
1927	13420	3,7	74%
1928	14416	4,1	74%
1929	14431	3,1	71%

Lisa nr.8.Tabel 8. Eesti kaubavahetus Ühenkuningriigiga, tuhat kroonides¹⁹⁵

Aasta	Eksport Ühendkuningriiki	Import Ühendkuningriigist	Käive	Bilanss
1922	10 715	8 297	19 012	+2418
1923	19 468	18 410	37 878	+1058
1924	26 328	11 437	37 801	+ 14855
1925	24 127	11 844	35 971	+12283
1926	27 687	11 583	39 270	+16104
1927	33 255	13 759	47 014	+19496
1928	44 171	14 390	58 561	+29781
1929	44 707	12 360	57 067	+32347

¹⁹³ Allikas: Väliskaubandus 1923. a, lk 18; Väliskaubandus 1924. a, lk 20; Väliskaubandus 1925. a, lk 15, 46; Väliskaubandus 1926. a, lk 11, 45; Väliskaubandus 1927. a, lk 44; Väliskaubandus 1928. a, lk 48; Väliskaubandus 1929. a, lk 61; Metsasaadused meie väliskaubanduses.–Eesti Statistika nr. 88, lk 171.

¹⁹⁴ Allikas: Väliskaubandus 1923. a, lk 18; Väliskaubandus 1924. a, lk 20, 31; Väliskaubandus 1925. a, lk 15, 47; Väliskaubandus 1926. a, lk 11, 46; Väliskaubandus 1927. a, lk 45; Väliskaubandus 1928. a, lk 49; Väliskaubandus 1929. a, lk 18, 75; Metsasaadused meie väliskaubanduses 1929.–Eesti Statistika nr. 88, lk 171.

¹⁹⁵ Allikas: Väliskaubandus 1921. ja 1922. a, tabelid lk 4–7; Väliskaubandus 1923. a, lk 2,4; Väliskaubandus 1924. a, lk 6, 8; Väliskaubandus 1925. a, lk 22, 24; Väliskaubandus 1926. a, lk 15, 16; Väliskaubandus 1928. a, lk 15, 16; Väliskaubandus 1929. a, lk 20, 22.

Lisa nr.9.Tabel 10. Eesti kaubavahetus Saksamaaga, tuhat kroonides¹⁹⁶

Aasta	Ekspord Saksamaale	Import Saksamaalt	Käive	Bilanss
1923	6140	47605	53745	-41465
1924	17738	30033	47771	-12295
1925	30129	28412	58541	+1717
1926	22274	27838	49512	-5564
1927	31480	25502	56982	+5978
1928	32 992	39783	72775	-6797
1929	31277	37017	68294	-5740

Lisa nr.10.Tabel 10. Ühendkuningriigi ja Saksamaa osatähtsus Eesti väljaveos¹⁹⁷

Aasta	Ühendkuningriik	Saksamaa
1920	45	4
1921	40	4
1922	22	13
1923	34	11
1924	34	23
1925	25	31
1926	29	23
1927	31	30
1928	35	26
1929	38	27

¹⁹⁶ Allikas: Väliskaubandus 1921. ja 1922. a, lk 24 ,27; Väliskaubandus 1923. a, lk 2,4; Väliskaubandus 1924. a, tabelid lk 2–5; Väliskaubandus 1925. a, tabelid lk 6–9; Väliskaubandus 1926. a, lk 17. 18; Väliskaubandus 1927. a, lk 15, 16; Väliskaubandus 1928. a, lk 15, 16; Väliskaubandus 1929. a, lk 21, 23.

¹⁹⁷ Aastad 1920 ja 1921 osutavad kaalule, mitte väärtusele % kaalust.
Allikas: Väliskaubandus 1928. a, lk 11; Väliskaubandus 1929. a, lk 16.

Lisa nr.11.Tabel 11. Eesti eksport Ühendkuningriiki, 1923–1929, tuhat krooni¹⁹⁸

Kaubaartikkel	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Toiduained- karjasaadused	668	2024	2648	5367	10404	12437	14626	18103
Sh. Liha ja lihatooted	...	172	335	750	2274	3542	2590	2 182
Või	...	1847	1970	3967	7793	8295	11293	15835
Munad	...	5	343	648	336	580	743	86
Lina ja takud	2240	2292	6732	3580	1894	4231	4737	6 432
metsamaterjal	4422	9666	10831	9240	9527	9775	15719	10421
paberitooraine	8	2	9	144	893	2809
puidutööstusesaadused	2668	2075	3623	3707	3971	4071	4480	3839
Paber	28	705	188	453	491	504	718	539
Tekstiilkaubad	161	430	571	746	344	341	471	1147
Muud	528	646	1736	1032	1047	1752	2527	1417
Kokku	10715	19468	26328	24127	27687	33255	44171	44707

Lisa nr.12.Tabel 12. Eesti import Ühendkuningriigist, 1923–1929, tuhat krooni¹⁹⁹

Kaubaartikkel	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Tera- ja jahvatatud vili	398	348	1101	2145	1200	922	968	969
Kala ja kalasaadused	748	1296	842	1414	2410	1680	2569	2568
Suhkur	181	659	107	191	...	1613	742	101
Kivisüsi, koks	2428	3065	2501	1381	923	1215	1423	1791
Tekstiiltoorained	1144	5966	1794	1794	1617	679	717	444
Tekstiilkaubad	1400	2951	1602	1602	1758	2116	2819	2199
Metallid	513	510	689	689	864	1870	11175	695
Jõu-ja töõmasinad	315	1989	1190	1190	1406	1447	1910	782
Muud	1170	1626	1241	1438	1405	2217	2067	2811
Kokku	8297	18410	11473	11844	11583	13759	14390	12360

¹⁹⁸ Allikas: Väliskaubandus 1921. ja 1922. a, tabelid lk 4–7; Väliskaubandus 1923.a, tabelid lk 28–66; Väliskaubandus 1924. a, tabelid lk 14–82; Väliskaubandus 1925. a, tabelid lk 31–97; Väliskaubandus 1926. a, tabelid lk 29–98; Väliskaubandus 1927. a, tabelid lk 27–98; Väliskaubandus 1928. a, tabelid lk 29–113; Väliskaubandus 1929. a, tabelid lk 41–142.

¹⁹⁹ Sama.

Lisa nr. 13.

Tabel 13. Eesti või kvaliteedimärk²⁰⁰

Lisa nr. 14.

Tabel 14. Eksportpeekoni kohustuslik märgistus²⁰¹

²⁰⁰ Pihlamägi, M. Väikeriik maailmaturul: väliskaubandus 1918–1940, lk 139.

²⁰¹ Samas, lk 145.

Lisa nr. 15.

Tabel 15. Liha lõikamine ja singi rullimine „OÜ Estonia“ eksporttapamajas²⁰²

²⁰² Samas, lk 144.

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina (Kaarel Kesamaa 12.04.1990) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud **bakalaurusetöö** „Eesti Vabariigi eksport Ühendkuningriiki aastatel 1918–1929“, mille juhendaja on dotsent Jaak Valge,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05.2014